

RECENZIO

RÉKA VARGA: CHALLENGES OF DOMESTIC PROSECUTION OF WAR CRIMES WITH SPECIAL ATTENTION TO CRIMINAL JUSTICE GUARANTEES (BUDAPEST: PÁZMÁNY PRESS 2014) 284.

A nemzetközi büntetőjogot kutatási területnek választani hálás feladat: részint, mert a nemzetközi jog e relative új, ámde annál dinamikusabban fejlődő területe nagyszerű lehetőséget kínál jogtudománybeli novumok felderítésére és közlésére; részint pedig azért, mert a hazai szakirodalom¹ – egyelőre – nem bővelkedik ilyen témájú művekben.

Noha a nemzetközi jog diszciplinája rendszerint kevésbé tűnik testközelinek a gyakorló szakember számára, mint a belső jogba tartozó klasszikus jogágak, Varga Réka *A háborús bűncselekményekkel kapcsolatos nemzeti bíróságok előtti eljárások kihívásai, különös tekintettel a büntető igazságszolgáltatás garanciális jellemző szabályaira* (*Challenges of Domestic Prosecution of War Crimes with Special Attention to Criminal Justice Guarantees*) című kötete nyilvánvalóvá teszi az olvasó számára, hogy a fenti meglátás teljes mértékben illuzorikus. A címválasztással kapcsolatban szeretném jelezni, hogy bár kétségkívül terjedelmes, ugyanakkor teljességgel indokolt választásnak mutatkozik, ha összevetjük a téma sokrétűségével. Már első pillantásra is szembeötlő – hiszen mind a monográfia címe, mind a tartalomjegyzéke, mind pedig az első fejezet élére alapvetésül állított idézet² azt sugallja –, hogy a szerző nem pusztán a „steril” nemzetközi dimenzióban mozog, hanem – a téma szempontjából releváns, és a belső joghoz éppúgy kötődő – implementációs, alapvető és jogalkalmazásbeli kérdéseket is sorra veszi. E jellemzőinek köszönhetően, a mű nem csupán a nemzetközi jogászok, hanem valamennyi – első sorban, ám nem kizárólagosan büntetőbírói – jogalkalmazó figyelmére igényt tarthat. Emellett, már e ponton előrebocsátandó, hogy nem csupán a könyv felületes, hanem részletekbe menő áttekintése után is megkérdőjelezhetetlen az az ala-

¹ Bár e terület jelenleg kevésbé feldolgozottnak mondható, ha csak hazánkat vesszük számításba, mindazonáltal az elmúlt néhány évben számos értékes nemzetközi büntetőjogi tanulmány született magyar szerzők tollából. Így pl. ÁDÁNY Tamás Vince: *A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága: Előzmények, tendenciák és előfeltételek* (Budapest: Pázmány Press 2014); BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában: A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberi jog-dogmatikai értekezés* (Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó 2007); HOFFMANN Tamás: *The Challenge of Transnational Armed Conflicts* [PhD-értekezés] (Budapest: ELTE 2011); KIRS Eszter: *Demokratikus átmenet a háborús bűntettek árnyékában* (Miskolc: Bibor 2012); KIRS Eszter (szerk.): *Egységesezés és széttagolódás a nemzetközi büntetőjogban: A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán 2009. április 24-én megrendezésre került nemzetközi büntetőjogi tárgyú konferencia tanulmánykötete* (Miskolc: Bibor 2009); LATTMANN Tamás: *Az egyén helyzete napjaink fegyveres konfliktusaiban – különös tekintettel a fegyveres erő terrorizmussal szembeni alkalmazására* [PhD-értekezés] (Budapest: ELTE 2013).

² „A nemzetközi humanitárius jog betartatása nem múlhat kizárólag a nemzetközi bíróságokon, melyek nem helyettesíthetik az állami szintű bírói fórumokat. A nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek alapvető, mi több, főszerepet játszanak e kérdésben.” (11. o.)

pos és kimerítő jellegű kutatómunka, valamint szakmai praktikumban való jártasság, amelyeket a szerző folytatott, illetve elsajátított. Utóbbiak felől tudományos „éleslátása” és az illusztrációképpen felhozott jogesetek semmiféle kétséget sem hagynak.

A kötetet öt fő fejezet alkotja – ebből szükségszerűen egy a bevezető gondolatokat, egy pedig a konklúziók levonását tartalmazza –, melyek további tizenkét alfejezetre, illetve néhol további alpontokra tagolódnak. Az értekezés vezérfonalának sommás leírását a *Bevezetésben (Introduction)* a következőképpen adja meg a szerző:

„A mű átfogó célja tehát, hogy azokat a problémákat vizsgálja, amelyek általában elő szoktak fordulni, vagy esetlegesen felmerülhetnek a nemzeti jogalkotásban és jogalkalmazásban a humanitárius jog átültetése, illetve a háborús bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások során. Továbbá, a szerző törekszik azon álláspont alátámasztására, hogy a súlyos jogsértések³ megtorlására vonatkozó kötelezettség hatékony alkalmazása messzemenően túlmutat a nemzetközi szerződések ratifikációján, illetőleg a nemzetközi közösség által üldözendőnek vélt bűncselekményeknek belső jogba történő egyszerű átültetésén.” (16. o.)

A második fejezet (*Evolution of International Criminal Jurisdiction, Individual Responsibility and the Definition of War Crimes; International Obligations on Repression of Grave Breaches and War Crimes*) a nemzetközi büntető igazságszolgáltatás fejlődését, az egyén nemzetközi bűncselekményekért való felelősségét, a háborús bűncselekmények fogalmát, és végül, de nem utolsó sorban, az 1949. évi *genfi egyezmények* (a továbbiakban: *Genfi Egyezmények*) által definiált ún. súlyos jogsértések és a háborús bűncselekmények megtorlására vonatkozó nemzetközi kötelezettségeket veszi sorra. A történeti fejlődés bemutatása, illetőleg a kapcsolódó fogalmak tisztázása a tudományos értekezések esszenciális alkotóelemei, mely bevezető részek rendszerint nem terjeszkednek túl a leíró elemzés módszerén és az esetlegesen már ismert történeti tények vizsgálatán – ami meglátásom szerint egyébként sikeresen védhető módszer. A szerző ezt meghaladva már a kötet elején számot tesz „kitekintő” jogalkotás-elemző precizitásáról, és az univerzális joghatóság tárgyalása után, említést tesz az Amerikai Egyesült Államok *Alien Tort Statute*-járól⁴ mint az extra-territoriális jogalkotás egyik szemléletes példájáról.

³ A szerző itt az 1949. évi *genfi egyezmények*, 2000/17-20. számú Nemzetközi Szerződés a külügyminisztertől. *Magyar Közlöny* 2000/112. (2000. november 16.) 7020–7116. (Egyezmény a hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javításáról; Egyezmény a tengeri haderők sebesültjei és betegei helyzetének javításáról; Egyezmény hadifoglyokkal való bánásmódról; valamint Egyezmény a polgári lakosság háború idején való védelméről) és az 1977. évi Kiegészítő Jegyzőkönyveik (Kiegészítő Jegyzőkönyv a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről, valamint Kiegészítő Jegyzőkönyv a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről) súlyos megsértésére utal.

⁴ A törvény lehetővé teszi, hogy az amerikai bíróságok előtt kártérítési igénnyel lépjenek fel azok a személyek, akik súlyos nemzetközi jogsérelmet szenvedtek el, tekintet nélkül a jogsértés elszívésének helyére, ill. az elkövető és a sértett állampolgárságára.

A harmadik – és egyben legterjedelmesebb – fejezet (*Legal Problems Around the Application of International Criminal Law*) azokat a nehézségeket mutatja be, amelyek vagy a nemzetközi jog, vagy a belső jog, vagy pedig a nemzeti joggyakorlat és jogalkalmazás szintjén jelentkezhettek a háborús bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásoknál. E terjedelmes katalógusból e recenzióban csupán egyetlen pontot (3.1.2. *Effects of International Law on National Lawmaking and National Jurisprudence: The ICC Complementarity Principle*) emelek ki, mely a *Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumában*⁵ (a továbbiakban: *Római Statútum*) szereplő komplementaritás elve.⁶ A *Római Statútum* Preambulumának (10) bekezdése⁷ elvi értelemben hangsúlyozza, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága az állami szintű büntető igazságszolgáltatási rendszerekhez viszonyítva kiegészítő jellegű. Úgyszintén, a *Római Statútum* 1. cikke⁸ *expressis verbis* kimondja e rendelkezést. Majd a *Római Statútum* 17. cikk (1) bekezdés *a*) és *b*) pontja definiálja explicit, ám negatív módon a komplementaritás elvét. Eszerint, a Nemzetközi Büntetőbíróság elfogadhatatlannak nyilvánítja az adott ügyet, ha az egyébként joghatósággal rendelkező állam nyomozást vagy büntetőeljárást indított, kivéve, ha az állam nem hajlandó vagy nem képes a nyomozás vagy a büntetőeljárás érdemi lefolytatására.⁹ Továbbá akkor is, ha az ügyben joghatósággal rendelkező állam nyomozást indított, és az állam úgy határozott, hogy nem indít büntetőeljárást az érintett személy ellen, kivéve, ha a határozatot azért hozták, mert az állam nem hajlandó vagy nem képes a megfelelő büntetőeljárás lefolytatására.¹⁰

A Nemzetközi Büntetőbíróság tehát csak végső esetben, mintegy nemzetközi *ultima ratióként* léphet fel a népiirtás, az emberiség elleni bűncselekmények és a háborús bűncselekmények elkövetőivel szemben.¹¹ A kiegészítő joghatóság jogpolitikai indoka egyrészt, hogy e megoldás kevésbé sérti az állami szuverenitás princípiumát. Másrészt, hogy az állami szinten lefolytatott büntetőeljárások hatékonysága jóval magasabb szintű, hiszen a konfliktussal érintett államok könnyebben hozzáférnek a bizonyítási eszközökhöz (például tanúk, okiratok felkutatása; helyszíni szemle lefolytatása stb.).¹² Harmadrészt pedig itt kell megemlíteni a nemzetközi bírói fórumok oldalán jelentkező költségeket és az ügyteher problémáját is, melyekből kifolyólag a nemzetközi törvénszékek eljárási kapacitása korlátozott.

⁵ Lásd *Rome Statute of the International Criminal Court*, A/CONF.183/9, Rome, 17 July 1998.

⁶ Lásd pl. *Informal Expert Paper: The Principle of Complementarity in Practice*, ICC-01/04-01/07-1008-AnxA, The Hague, 30 March 2009; William SCHABAS: „Complementarity in Practice: Some Uncomplimentary Thoughts” *For presentation at the 20th Anniversary Conference of the International Society for the Reform of Criminal Law*, Vancouver, 23 June 2007; Erica SAXUM: „The ICC versus Sudan: How Does the Darfur Case Impact the Principle of Complementarity?” *Eyes on the ICC 2009-2010/1*. 1.12.

⁷ Lásd 5. lj. Preamble.

⁸ Lásd 5. lj. Article 1.

⁹ Lásd 5. lj. Article 17. (1) *a*).

¹⁰ Lásd 5. lj. Article 17. (1) *b*).

¹¹ Lásd 5. lj. Article 5. (1) *a*–*d*).

¹² ÁDÁNY Tamás Vince: „A komplementaritás elve a gyakorlatban” *Kül-Világ. A nemzetközi kapcsolatok folyóirata* 2012/4. 61–64.

Bár a komplementaritás elve nívumként került a *Római Statútum* rendelkezései közé, a szakirodalom kivétel nélkül hangsúlyozza, hogy a nemzetközi jog által is üldözendő bűncselekmények miatti felelősségre vonás elsődlegesen – javarészt a fenti okok miatt – az állami bíróságok feladata. A szerző ebből kiindulva a nemzeti eljárásokat állítja a vizsgálat középpontjába, és ráirányítja a figyelmet a kiegészítő joghatósági modell alkalmazása és a közép-európai büntető jogalkotási „hullám” közötti összefüggésre. Bár a *Római Statútum* nem kötelezi az államokat a benne foglalt bűncselekmények belső jogi szankcionálására,¹³ a komplementer joghatóság miatt azonban az államok többsége a nemzeti jogban való büntetni rendeltség bevezetését választotta annak érdekében, hogy elkerülje a Nemzetközi Büntetőbíróság esetleges joghatóság-gyakorlását. Mivel a *Római Statútum* eljárással „fenyeget” azokban az esetekben, amikor egy állam nem képes, vagy nem kész az elkövető felelősségre vonására, a nemzetközi eljárás megindulása erőteljes kritikát fejezhet ki az adott állam implementáló tevékenységének vonatkozásában.¹⁴ Mint ahogyan azt a Nemzetközi Büntetőbíróság Főügyészi Hivatala egy korábbi közleményében¹⁵ összefoglalta, az állandó nemzetközi büntetőbírói fórum felállításának célja eredendően nem az, hogy a jövőben minden egyes – és egyébként joghatóságába tartozó – ügyben eljárjon, hanem éppen ellenkezőleg: a jogintézmény sikerének fokmérője az előtte folyó eljárások csekély száma. A fent leírt cél teljesülésének pedig alapvető feltétele a nemzeti büntetőjog – a gyakorlatban főképp a büntető törvénykönyvek – következetes jogharmonizációja. A negyedik fejezet (*Possible Ways of Overcoming the Hurdles*) tartalmazza a korábbiakban ismertetett problémákra adható lehetséges válaszokat. E fejezet minden bizonnyal a kötet legértékesebb része, mivel a harmadik fejezetben említett nehézségekre működőképes megoldási javaslatokkal áll elő a szerző. Ezekből merítve – az előző részben általam kiragadott témával összhangban – a *Római Statútum* belső jogba történő átültetésének különös aspektusait (4.2.2. *Specific Aspects of Implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court*) emelném ki. A *Római Statútum* ratifikációja a nemzetközi humanitárius jogot implementáló belső jogalkotási aktusok áttekintésére szorította az államokat, melynek következtében konceptuális változtatások léptek életbe a nemzeti jogalkotás szintjén mind a „genfi jog” által definiált súlyos jogsértések, mind a háborús bűncselekmények vonatkozásában. A szerző – Gellér Balázs nyomán – a *Római Statútumban* szereplő bűncselekmények inkorporálására három lehetőséget vázol fel:

„1) a nemzeti jogalkotó semmit sem tesz arra hivatkozva, hogy a nemzetközi jog a belső jog részét képezi;

¹³ Lásd erről bővebben a szerző egyik korábbi cikkét: VARGA Réka: „A Római Statútum jelentősége a nemzetközi jogban és a nemzetközi büntetőjogban” *Iustum Aequum Salutare* 2006/1-2. 95–98.

¹⁴ A komplementer joghatóság alkalmazásának következményeiről és a nemzeti implementáció fontosságáról szintén lásd a szerző egyik korábbi cikkét: VARGA Réka: „A Római Statútum végrehajtása nemzeti szinten, különös tekintettel a magyar büntetőjog rendszerére” *Kül-Világ. A nemzetközi kapcsolatok folyóirata* 2012/4. 76–86.

¹⁵ Lásd www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/1fa7c4c6-de5f-42b7-8b25-60aa962ed8b6/143594/030905_policy_paper.pdf.

- 2) semmiféle további jogalkotási aktusra nincs szükség, ha a *Genfi Egyezmények* és *Kiegészítő Jegyzőkönyvek* megfelelő szabályai már implementálásra kerültek a belső jogban;
- 3) további jogalkotási aktusokra van szükség, mely vagy a már meglévő büntető törvénykönyv módosításában, vagy egy új nemzetközi büntető törvénykönyv megalkotásában ölthet testet.” (206. o.)

A szerző hozzáfűzi, hogy bár a fenti inkorporációs teóriák közül az utolsót tartja Magyarország számára a legpraktikusabbnak, a jogalkotási aktussal történő átültetés ugyanakkor korántsem problémamentes. Először is, az önálló nemzetközi bűncselekményeket tartalmazó büntető törvénykönyv elfogadása a kontinentális jogrendszerekben – ellentétben az angolszász jogcsaláddal, ahol már a *Genfi Egyezmények* és *Kiegészítő Jegyzőkönyvek* esetében is alkalmazták ezt a módszert – meglehetősen idegen, hiszen e megoldás eddig csupán a *Római Statútum* rendelkezéseivel kapcsolatban merült fel. Másodsorban, a *Római Statútum* meglehetősen hosszasan tárgyalja a háborús bűncselekményeket,¹⁶ további csoportosítási szempontként megadva, hogy az adott cselekményt nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktus során követték-e el. Harmadsorban, látszólagos átfedés mutatkozhat a háborús bűncselekmények egyes tényállási elemei között, holott ezek „összemosása” lényeges elemeket fedhet el. Végezetül megjegyzendő, hogy a *Genfi Egyezményekben* és *Kiegészítő Jegyzőkönyvekben*, valamint a *Római Statútumban* alkalmazott olyan általános fogalmak, mint az egyes felelősségi módok, elkövetési alakzatok vagy a bűncselekmény elkövetésének megállapíthatóságához szükséges mentális elemek nem teljességgel illeszkednek a kontinentális jogrendszerek által alkalmazott terminológiába. A fenti nehézségek miatt a közép-európai államok már meglévő büntető törvénykönyveik módosítását, illetve új büntető törvénykönyvek elfogadását választották megoldásként, ám ennek egyenes következménye lett, hogy az átültetett bűncselekményi tényállások nem illeszkednek a kódexek szisztematikus rendszerébe (207. o.).¹⁷

Ha szemléltetni kívánjuk az átültetés gyakorlati nehézségeit, érdemes a hatályos magyar szabályozást megvizsgálni. Elmondható, hogy az új *Büntető Törvénykönyv*¹⁸ háborús bűncselekményeket szabályozó XIV. fejezetének elfogadása során a jogalkotó elsődleges célkitűzése a *Római Statútummal* való összhang megteremtése volt.¹⁹ A *Római Statútum* 8. cikk (2) bekezdésének *a*), *b*), *c*) és *e*) pontja határozza meg azokat a körülményeket, amelyek fennállása esetén megvalósulnak az alpontokban definiált háborús bűncselekmények. Ezek alapján, háborús bűncselekménynek minősül a *Genfi Egyezmények* súlyos megsértése, a háború törvényeinek és szokásainak egyéb súlyos megsértése, akár nemzetközi, akár nem nemzetközi fegyveres konfliktusok esetén. Ugyanakkor a magyar jogalkotó

¹⁶ Lásd *Rome Statute of the International Criminal Court* Article 8. (1)–(3).

¹⁷ Lásd erről bővebben GELLÉR Balázs József: *Nemzetközi Büntetőjog Magyarországon, adalékok egy vitához* (Budapest: Tullius 2009).

¹⁸ 2012. évi C. tv. a *Büntető Törvénykönyvről*.

¹⁹ GÖRGÉNYI Ilona [et al.]: *Magyar Büntetőjog – Különös Rész* (Budapest: CompLex 2013) 30.

úgy ítélte meg, hogy a *Római Statútumban* szereplő meghatározások sok esetben átfedésben vannak egymással, így az egyszerűsítés kedvéért több fogalom is összevonásra került. A Btk. ide vonatkozó fejezetének indokolásában²⁰ olvasható, hogy a *Római Statútumban* szereplő „tényállások” között sok esetben mindössze annyi különbség mutatkozik, hogy a jogsértést nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktus során követik el. Így utóbbi csoportosítási szempontot a hazai jogalkotó mellőzendőnek ítélte meg.

Utóbbira konkrét példaként hozható fel a Btk. 149. §-a alatt szabályozott ún. védett személyek elleni erőszak tényállása. A kódex aszerint differenciál a bűncselekmény egyes tényállási elemei között, hogy a jogsértés védett személy vagy védett dolog ellen irányul-e. A *Római Statútum* 8. cikkében szabályozott mintegy ötven különböző pontban foglalt elkövetési magatartásai közül az azonosságot, az átfedést mutatókat összevonja, hiszen – ahogyan az már fentebb is említésre került – a magyar jogalkotó úgy vélte, hogy például védett személy megölése esetén indokolatlan különbséget tenni aszerint, hogy a jogsértést nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktusban követték el. Mindazonáltal kétségtelen, hogy az eltérő logikán alapuló szabályozás meglehetősen nehézkesé teszi a *Római Statútumnak* való megfeleltetést, valamint a nem kellő precizitással végzett implementáció esetlegesen további súlyos jogalkalmazásbeli problémákat vonhat maga után.

Összegzésként elmondható, hogy a monográfia gazdag gondolatisága az elmúlt öt évtized releváns jogirodalmának, jogszabályainak és esetjogának elemzésén alapul. Kimerítő jelleggel tárja fel a háborús bűncselekmények nemzetközi normáinak belső jogban történő alkalmazási nehézségeit, és úgyszintén kimerítő jelleggel vázol fel e nehézségekre megoldási javaslatokat. Habár a fentiekben csak néhány pontot kiragadva volt lehetőségem bemutatni Varga Réka értekezésének egyes részeit, mégis őszintén remélem, hogy a fenti sorok elegendő ösztönzésül szolgálnak mind azon kutatók számára, akik a nemzetközi közjog aktuális fejlődési tendenciái, illetve a nemzetközi büntetőjog diszciplinája felé nyitottak, mind pedig azon gyakorlati szakemberek számára, akik a büntető jogalkalmazásban érintettek, hiszen a kötet mindannyiuk számára értékes és tanulságos mondanivalót közvetít.

Béres Nóra*

²⁰ 2012. évi C. tv. indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Indokolás a XIV. fejezethez (A háborús bűncselekmények), <http://www.uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200100.TV/ts/20160101/>.

* PhD-hallgató, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 3515 Miskolc, Egyetemváros.
E-mail: noraberest@gmail.com.

GYULAI-SCHMIDT ANDREA (SZERK.): KÖZBESZERZÉSEK
A FENNTARTHATÓ ÉS INNOVATÍV FEJLŐDÉS SZOLGÁLATÁBAN
(BUDAPEST: PÁZMÁNY PRESS 2015) 296.

„A világban létező ügyek tehát összefüggnek. Egy rendszerben léteznek, ezért azokat nem lehet különálló problémaként kezelni, vagy a fennálló problémákat rangsorolni.”

Gyulai Iván (23. o.)

Rendkívül aktuális témával foglalkozott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szervezésében a *Közbeszerzések a fenntartható és innovatív fejlődés szolgálatában* címmel 2013 novemberében megtartott konferencia, amelynek előadásai tavaly azonos címmel tanulmánykötet formában is megjelentek. Az aktualitás árnyoldala, hogy a változásokkal nehéz volt lépést tartani; a két időpont között hatályba léptek az új európai közbeszerzési irányelvek, amelyek hatására röviddel a nyomdai megjelenés után az új magyar közbeszerzési törvény¹ is elfogadásra került.

A 2014-ben kihirdetett új közbeszerzési irányelvek és az azok rendelkezéseit a tagállami jogrendbe átültető jogszabályok egyértelművé és több vonatkozásban is kötelezővé tették azt a jogalkotói szándékot, hogy az állami megrendelések a szociális és környezetvédelmi érdekek érvényesítésének eszközeként is működjenek. Ezzel egy hosszú folyamat fordulópontja érkezett el, amely szemléletváltást is igényel, mivel a közbeszerzések során olyan, a beszerzés eredményességéhez közvetlenül nem kötődő szempontok figyelembevételére kötelezi az eljárások lebonyolításában részt vevő szakembereket, amelyek eddig munkájuk során elhanyagolhatóak vagy teljesen mellőzöttek voltak. E stratégiai célok és a megvalósításuk érdekében alkalmazható eszköztár megismerését elősegítő kötet kevés van a magyar szakirodalomban, így bármely, a fenti témakörhöz kapcsolódó munka hiánypótló szerepkört tölthet be.

A fentiekhez hasonló célt tűz ki a tanulmánykötet is, amikor a *globális szemléletváltás* és egy *interdiszciplináris és szupranacionális összefogás* igényét (9. o.) fogalmazza meg az előszavában. A szemléletváltást a több tudományterületről érkező szerzőgárda változatos témaválasztással igyekszik elősegíteni. Ennek eredményeként rendkívül sokoldalú és a maga nemében egyedülálló gyűjtemény jött létre. A nemes cél ellenére azonban a széles merítés nem segíti a gyakorlati felhasználhatóságot, az ismétlődés sokszor elkerülhetetlen (például a Brundtland Bizottság fenntartható fejlődésről alkotott meghatározása legalább öt alkalommal részletesen ismertetésre kerül, ahogyan az olvasó az Európa 2020 Stratégia célkitűzéseiről is többször értesülhet).

A párbeszéd megteremtése mellett a kötetben azonban kisebbségben maradnak azok az írások, amelyek a fenntarthatóság problémakörének a közbeszerzésekre vetítésével felmerülő gyakorlati kérdésekkel, illetve a konkrét közbeszerzési eljárásokban előforduló, a szakemberek érdeklődésére számot tartó problémák elemzésével foglalkoznak. Az írások nagy része e vonatkozásban megelégszik azzal, hogy felsorolja azt, hogy a szociális és a környezetvédelmi szempontok figyelem-

¹ 2015. évi CXLI. tv. a közbeszerzésekről.

bevétele a közbeszerzési hirdetmény és a dokumentáció mely pontjain jöhet szóba. Ennél azért komolyabb elvárással fog a kezébe az olvasó egy olyan könyvet, amely a fenti címet viseli. Mindezek mellett a kötetben olyan tanulmányok is megjelennek, amelyek még ilyen mélységig sem foglalkoznak magával a közbeszerzési eljárással, vagy akár a tágabban értelmezett beszerzési folyamattal.

Ilyen tanulmány például a könyv nyitó értekezése. Gyulai Iván ökológus írása *A fenntartható fejlődés elvárásai* címmel globális együttműködésre hív fel, ahol a különböző szakpolitikák és szakemberek közötti párbeszéd segít megvalósítani, hogy *egészséges, értékkövető társadalmakban* éljünk a jelen természeti erőforrásokat pazarló, a társadalmi igazságtalanságot növelő rendszerek helyett. A szerző erkölcsi és szellemi megújulást hirdet, sőtét képet festve arra az eshetőségre, ha továbbra is a mennyiségi növekedés lesz a meghatározó a minőségi fejlődés helyett. A tanulmány figyelemfelhívó stílusa miatt érthető okokból került az első helyre. A figyelemfelhívás mellett a néhol publicisztikai stílusú írás ugyanakkor jó példa a tanulmánykötetben több helyen megjelenő általános hangvételre, amely megnehezíti, hogy a rendelkezésre álló keretek között a szűkebb témakörre (közbeszerzések és a fenntartható fejlődés kapcsolata) vonatkozó gyakorlatorientált kérdések is kibontásra kerüljenek. A tanulmány ugyanis mellőz bármiféle, a közmegrendelések fenntartható gazdasági fejlődés érdekében történő felhasználásával foglalkozó konkrét problémafelvetést.

Ennél bővebben foglalkozik a témával Bándi Gyula professzor tanulmánya a fenntarthatósági jog létezéséről. A fenntarthatósági fejlődés fogalmával kapcsolatos nemzeti és nemzetközi jogi dokumentumok részletes bemutatása mellett a tanulmány megemlíti pár lehetséges megoldást, amelyek segítségével a közbeszerzések kiírása során a fenntarthatóság szempontjai előtérbe tudnak kerülni. Elsőként az *útépítési beruházások során a másodnyersanyagok hasznosítása kötelező arányainak előírását* javasolja a szerző (40. o.). A felvetést, melyet az Európai Bizottság zöld közbeszerzésekkel foglalkozó anyagai részletesen ismertetnek,² a szerző azonban csak megemlíti, annak közbeszerzési jogi vonatkozásai helyett a hulladék státuszának változásával kapcsolatos joganyag kerül kiemelésre. Ennél is rövidebben, szinte zárójelben említi a szerző az ökocímkeket és környezetbarát szabványokat, amikor a tanulmány a következő oldalakon a Nemzeti Környezetvédelmi Program, az Országos Hulladékgazdálkodási Terv valamint az EU hetedik akcióprogramjának célkitűzéseiből szemléz. Ezt követően a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos joganyaggal foglalkozik a tanulmány. Közbeszerzési vonatkozásban pedig egy egysoros hivatkozás található még a WTO közbeszerzési szabályaira (47. o.), valamint egy mondat a C-406/08. sz. ügyről³ mint a fenntart-

² *Green Public Procurement – Road Construction and Traffic Signs Technical Background Report, Report for the European Commission – DG Environment, ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/road_construction_and_traffic_signs_GPP_background_report.pdf* valamint *EU GPP Case Study: Recycled Asphalt used for Road Surfacing in Hamburg, Germany, ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/news_alert/Issue28_Case_Study60_Hamburg_recycled_asphalt.pdf*.

³ C-406/08. sz. *Uniplex (UK) Ltd v. NHS Business Services Authority* ügyben 2010. január 28-án hozott ítélet [EBHT 2010. I-00817].

hatóság jogához kapcsolódó EuB gyakorlatáról (53. o.), amelyben a szerző kiemeli, hogy a fenntarthatóság egy közbeszerzési eljárásban bírálati szempontként értékelésre került. Nem teljesen egyértelmű, hogy miért kizárólag ezt a közbeszerzési ügyet nevesítették, tekintettel arra, hogy a környezetvédelmi célokat szolgáló bírálati szempontokat tekintve kiemelkedő jelentőségű *Concordia Bus Finland* (C-513/99. sz. ügy),⁴ valamint *EVN*-ügyekben (C-448/01. sz. ügy)⁵ ekkorra már kialakította az EuB az ilyen szempontokat megengedő joggyakorlatát. Ugyanakkor a tanulmányban hivatkozott C-406/08. sz. ügynek a zöld közbeszerzéssel érdemi kapcsolata nincs, a jogvitában az előzetes döntéshozatalra terjesztett kérdések a jogorvoslati határidőknek a 89/665/EGK tanácsi irányelvnek megfelelő számítására vonatkoztak. A sérelmezett ajánlatkérői döntés alapjául szolgáló bírálati szempontrendszer egyik alszempontja valóban a fenntarthatóságra vonatkozott, azonban a kérelmező sem ezt az alszempontot, sem annak értékelését nem kifogásolta, ugyanis a többi bírálati szempontra kapott alacsony pontszámával volt elégedetlen. Azonban ez is csak a tényállás ismertetésénél volt lényeges, további relevanciája nem volt.

Az előző tanulmányokkal ellentétben Bakonyi József tanulmánya egyáltalán nem nélkülözi a közbeszerzési jogi vonatkozásokat. A tanulmány első része a közbeszerzés szabályozásának történetét tekinti át egészen az ókortól, elsősorban tehát a jogtörténet iránt érdeklődő szakemberek figyelmére tarthat igényt. Az semmiképpen sem a szerző hibája, hogy az előadást, valamint a könyvformátum megjelenését követően rövid időn belül egy új közbeszerzési törvény lépett hatályba, ezért az olvasó számára a történeti áttekintés íve nem érkezik el a jelenleg hatályos jogszabályhoz. A konferencia témája szempontjából érdekesebbnek ígérkezik a tanulmány második része, amely *A fenntartható és zöld közbeszerzés a gyakorlatban* címet viseli. A téma átfogó ismertetése azonban nem ad lehetőséget a komolyabb elmélyülésre. A Brundtland Bizottság fenntartható fejlődés meghatározásának ismertetése után az Európai Unió stratégiai dokumentumainak történeti áttekintése következik főbb vonalakban, a fent idézett két fontos EuB-ítélet bemutatására és hatásuk mérlegelésére egy rövid mondat és a lábjegyzetben elhelyezett hivatkozás jut csak (75. o.).

Viszont számos európai uniós célkitűzést és tagállami kötelezettségvállalást megismerhetünk. Azt például, hogy Hollandia 2010-re a fenntartható közbeszerzés 100%-os alkalmazását tűzte ki, két ízben is (76. és 79. o.). Bár a 2014-ben íródott tanulmányban arra egyszer sincs utalás, hogy ezt a vállalást Hollandiának végül sikerült-e betartania, noha a holland kormány erről szóló 2012-es tanulmánya bárki számára hozzáférhető.⁶ A holland cikkben olvashatunk arról, hogy a számokat

⁴ C-513/99. sz. *Concordia Bus Finland Oy Ab* ügyben 2002. szeptember 17-én hozott ítélet [EBHT 2002 I-07213].

⁵ C-448/01. sz. *EVN AG and Wienstrom GmbH v. Republik Österreich* ügyben 2003. december 4-én hozott ítélet [EBHT 2003. I-14527].

⁶ Take PADDING: *100%? Six Years of Sustainable Procurement in the Netherlands*, www.pianoo.nl/sites/default/files/documents/documents/sixyearsofsustainableprocurementinthenetherlands.pdf.

tekintve sikerült ugyan elérni a kitűzött célt, azonban mind az állami, mind az üzleti szektorból komoly kritikák érték a programot. Nem véletlen, hogy a fenntarthatóságot figyelembe vevő közbeszerzésekhez köthető egyik legújabb EuB-döntés is Hollandiához kapcsolható.⁷ Mindenesetre a Bizottság zöld közbeszerzésről szóló kézikönyvének ismertetése helyett érdekesebb lett volna a beidézett célkitűzések megvalósításainak magyar vonatkozásban is hasznos tapasztalatairól olvasni.

A magyarországi zöld közbeszerzéseknek szentelt kevesebb mint két oldalnyi összefoglalás szintén tartózkodik konkrét esetek vagy a jogalkalmazásban előforduló nehézségek ismertetésétől, megelégszik a környezetvédelmi és szociális szempontok elhelyezési lehetőségeinek rövid felsorolásával, valamint az EMAS és az ISO 14001 környezetközpontú irányítási rendszerek alkalmazására vonatkozó felhívással. Emellett az azóta hatályát veszített 2011-es közbeszerzési törvény fenntartható fejlődést segítő céljainak felemlítését követően a tanulmány megjegyzi, hogy a magyar ajánlatkérők e célokat még nem érték el. Ehhez hozzátehető, hogy éppen ezért lenne fontos az eredmények eléréséhez szükséges eszközök elemzésével foglalkozó kutatások támogatása.

Lukács Tibor írása hasonló pontokat emel ki, mint Bakonyi Józsefé. Ismételten megismerhetjük az Európa 2020 program célkitűzéseinek rövid összefoglalóját. Ugyanakkor a 2014-es irányelvek újításait Bakonyi József összegzésénél Lukács Tibor beszámolója részletesebben mutatja be.

A rövid felsorolásban Lukács Tibor megjegyzi, hogy a 2014/24/EU irányelv alapján a műszaki leírásban *a gyártási folyamathoz közvetlenül kapcsolódó összes tényezőre* utalni lehet, ha szorosan kapcsolódnak a termék előállításának folyamatához (90. o.). Itt érdemes lett volna bátorítani az ajánlatkérőket a *fair trade* termékek előírásának alkalmazására, és hivatkozni a 2014/24/EU irányelv Preambulumának 97. pontjára, valamint a már említett C-368/10 sz. ügy⁸ IV.B.2(b) pontjára, ahol a Bíróság a Max Havelaar címke vonatkozásában kimondta, hogy bár a tisztességes kereskedelemről származó *fair trade* termék követelményei nem közvetlenül a gyártási folyamatra vonatkoznak, ezért nem műszaki leírásnak minősülnek (a 2004/18/EK irányelv szerint), de szerződéses feltételként értelmezhetőek, ezért előírásuk a szerződés teljesítésére vonatkozó feltételek szabályai alkalmazásával lehetséges. A Bíróság gyakorlatára utal a Preambulum 97. pontja is, ezért ha az ajánlatkérők a műszaki leírásban esetleg *fair trade* jelöléssel ellátott terméket írnának elő, amire a 2014/24/EU irányelv 43. cikke lehetőséget ad, úgy adott esetben a termék előállításának folyamatához nem szorosan kapcsolódó tényező is előírásra kerülhet, és ezen gyakorlati szempontból nem sokat változtat, hogy az a 2014/24/EU irányelv VII. melléklete szerinti műszaki leírásnak vagy egyéb szerződés teljesítésére vonatkozó feltételnek minősíthető.

⁷ Totis KOTSONIS: „Commission v Netherlands (C-368/10): Environmental and Fair Trade Considerations in the Context of a Contract Award Procedure.” *Public Procurement Law Review* 2012. 5. NA234-244

⁸ C-368/10 sz. *Európai Bizottság kontra Holland Királyság* ügyben 2012. május 10-én hozott ítélet [Európai esetjogi azonosító: ECLI:EU:C:2011:840].

A tanulmány a Közbeszerzési Hatóság zöld eljárásokra vonatkozó statisztikái és a BuySmart+ környezettudatos, energia-hatékony beszerzést népszerűsítő program rövid ismertetésével zárul. A BuySmart+ *együttműködés keretei* a tanulmány tanúsága szerint már kijelölésre kerültek, és az írás emlékezteti az olvasót, hogy várhatóan hamarosan megjelennek majd *tudományos igényű, nemzetközi tapasztalatokat is felhasználó elemzések* is (95. o.).

Noha Barna Orsolya írása Gro Harlem Brundtlandtól idéz mottóként, a Brundtland Bizottság fenntartható fejlődés fogalmára csak a második oldalon utal (100. o.). A fenntarthatóság közösségi jogi ismertetése Bakonyi József leírásához hasonló szerkezetű, forrásként ugyanúgy a mindkettejük által jegyzett *Fenntartható és zöld közbeszerzés a gyakorlatban* c. 2012-es könyv lett felhasználva. Ezt követően viszont az egyes tagállami példák, illetve a javaslatok a hazai fenntarthatósági szempontok felhasználhatóságára kellő közelségbe viszik a gondolatkört a gyakorlatorientált olvasóréteghez. Noha elsősorban ötletekről, mintsem alaposan kidolgozott megvalósítási javaslatokról van szó, különösen a helyi pénz alkalmazására vonatkozó elképzelés esetében, a cikk felvetései lehetőséget nyújtanak a továbbgondolásra, így mindenképp hozzájárulnak a tanulmánykötet előszavában célként meghatározott párbeszéd megteremtéséhez.

Gyulai-Schmidt Andrea cikke a tanulmánykötet egyik legkiemelkedőbb minőségű, részletes elemzése. Igaz, az általános érdekű szociális szolgáltatások nyújtásához kapcsolódó állami támogatások jogával foglalkozó írás egy kicsit eltávolodik a konferencia témájától. Így az írás, bár rendkívül informatív, a közbeszerzések szerepének megváltozásával és annak hatásaival nem foglalkozik. A közbeszerzési vonatkozásokat bemutató részben e körben érdemes lett volna kitérni a korábbi irányelvek nyújtotta széles tagállami diszkrecionális jogkörre a szociális szolgáltatások terén,⁹ mely az irányelvek alkalmazásakor nagyobb jogbizonytalanságot eredményezett¹⁰ annál, mint ahogyan Gyulai-Schmidt a döntési helyzetet jellemzi (145. és 147. o.), valamint arra, hogy az új irányelvek, tiszteletben tartva a tagállamok döntési jogkörét,¹¹ a korábbi széles körű mentesség korlátozásával egy különleges eljárásrend alkalmazását vezetik be.¹² A Bizottság Közleményét¹³ idézve arra Gyulai-Schmidt is utal, hogy a tárgyalásos közbeszerzési eljárásoknál magasabb a kockázata, hogy a közbeszerzési szabályok betartása ellenére a beruházás tiltott állami támogatásnak minősülhet (143. o.), arról azonban nem esik szó, hogy a tár-

⁹ *Az Európai Parlament és a Tanács 2004/18/EK irányelve az építési beruházásra, az árubeszerzésre és a szolgáltatásnyújtásra irányuló közbeszerzési szerződések odaítélési eljárásainak összehangolásáról* 21. cikk.

¹⁰ Robin BARTON: „Social Services of General Interest: the Case for Greater Harmonisation of the Competition and Public Procurement Rules” *European Law Review* 2012/5. 584.

¹¹ *Az Európai Parlament és a Tanács 2014/24/EU irányelve a közbeszerzésről és a 2004/18/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről* Preambulum 6. és 114. cikkek, vagy korábban a *Javaslat Az EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE a közbeszerzésről – COM/2011/0896 végleges* részletes magyarázatának 2) pontja.

¹² *24/2014/EU irányelv* 74. cikk (korábban a *Javaslat (COM/2011/0896 végleges)* 74. cikk).

¹³ *A Bizottság közleménye az európai uniós állami támogatási szabályoknak az általános gazdasági érdekű szolgáltatások nyújtásának ellentételezésére való alkalmazásáról* HL C 8., 2012. 01. 11.

gyalásos eljárások alkalmazásának megkönnyítésével és az innovációs partnerség lehetőségével az új közbeszerzési irányelvek ezt a kockázatot új szintre emelik.¹⁴

A kötet következő tanulmányában Markó Csaba a hulladékgazdálkodás dilemmaíraira fókuszálva a Brundtland-jelentés, az ENSZ Rio de Janeiro-i konferenciája és az EU Hetedik Környezetvédelmi Akcióprogramjának ismertetése után a magyar helyzetet vázolja fel. Ennek során röviden bemutatja az Országos Hulladékgazdálkodási Tervet, az Országos Megelőzési Programot, majd ezt követően a tanulmány írásakor hatályos közbeszerzési törvény egyes rendelkezéseinek beidézése mellett részletesen ismerteti a hulladékról szóló törvényt és a vonatkozó kormányrendeleteket. A jogszabálysövegek ismertetésénél sokkal mélyebben azonban nem bocsátkozik a téma tárgyalásába.

Hasonlóan általános érdeklődésre tarthat számot Bencsik János tanulmánya az energetikai problémák eszkalálódásáról. Az első részében néhol publicisztikai hangvételű írás részletesen beszámol a Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégiáról (NÉS) és a Hazai Dekarbonizációs Útiterről, majd a dolgozat záró részében két alkalommal is kiemeli, hogy A NÉS szerint *ki kell alakítani (...) a zöld közbeszerzési rendszert* (198–199. o.).

Tattay Levente tanulmánya az egyetlen a kötetben, amely az innovatív fejlődést vizsgálja. Amellett, hogy a 2014-es közbeszerzési irányelvekben elvi szinten is megjelenik az innováció elősegítése, a témának külön hangsúlyt ad az irányelvek által bevezetett új eljárásfajta, az innovációs párbeszéd. Ennek kapcsán rengeteg kérdés vetülhet fel például a beszerzés tárgyának képlékeny jellege, a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok, vagy az üzleti titok és a verseny biztosításának kötelezettsége közötti ellentmondás miatt, de már a korábbi, kutatás-fejlesztéshez kapcsolódó közbeszerzési lehetőségek ismertetése is bőséges témát jelent.¹⁵

Tattay Levente tanulmánya azonban ennél tágabb körben tárgyalja az európai innovációs politikát, így az európai kreativitás Zöld Könyvének adatain, valamint az EU Lisszaboni és Európa 2020 Stratégiáinak célkitűzésein kívül a közbeszerzések és az innováció kapcsolatáról csak annyit tudunk meg, hogy a Bizottság javasolta, hogy a kormányok külön keretet különítsenek el innovatív közbeszerzésekre (227. o.).

Az uniós célkitűzések ismertetésének sorát Nyikos Györgyi tanulmánya folytatja, melyben legrészletesebben az EU 2020 Stratégia célkitűzéseit ismerhetjük meg.

A kötet záró tanulmányában Tátrai Tünde a zöld közbeszerzés mellett ritkábban emlegetett foglalkoztatásbarát közbeszerzéssel kapcsolatos felméréseit közli. A tanulmány üdítően érdekes példái, alapos és gyakorlatias megközelítése mellett megjegyezhető, hogy bár a korábban említett esetben az Európai Unió Bírósága a műszaki leírásban előírt *fair trade* címkéket szerződéses kötelezettségként értelmezte, a szerző által említett *négy fő terület* mellett, *ahol a fenntartható szempontok érvényesülhetnek* (248. o.) (a kizáró okok rendszere, az alkalmassági követel-

¹⁴ Albert Sánchez GRAELLS: „Public Procurement and State Aid: Reopening the Debate?” *Public Procurement Law Review* 2012/6. 205–212.

¹⁵ Anca Ramona APOSTOL: „Pre-Commercial Procurement in Support of Innovation: Regulatory Effectiveness?” *Public Procurement Law Review* 2012/6. 213–225.

mények, az értékelési szempontok valamint a szerződéses kötelezettségek) nem zárható ki, hogy a műszaki leírás is alkalmas lehet szociális szempontok érvényesítésére.

Összességében elmondható, hogy a kötet vegyes minőségű tanulmányaival elég óvatosan kezdett a céljával kitűzött párbeszédbe, egy-két kivételtől eltekintve gondosan elkerülte, hogy részletekbe bocsátkozzon arról, hogy hogyan lehet a bukta-tókat figyelembe véve a közbeszerzési munka részévé tenni az olyan, a közbeszerzés rövidtávú hatékonyságától idegen, stratégiai célokat, mint a fenntarthatóság és az innováció. Reméljük, hogy a megkezdett párbeszéd folytatódni fog és egyre nagyobb segítséget fog nyújtani a szakemberek számára. De ehhez kétségkívül további erőfeszítésekre lesz szükség.

Bukodi Gábor*

SZABADFALVI JÓZSEF: KÍSÉRLET AZ „ÚJ MAGYAR JOGFILOZÓFIA”
MEGTEREMTÉSÉRE A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN (BUDAPEST:
GONDOLAT 2014) 297.**

A magyar jogbölcseleti gondolkodás tradícióinak összefoglaló elemzése olyan tudományos probléma, amely jelentős mértékben hozzájárulhat a 19. és 20. században meghatározó hazai jogtudományi irányzatok megértéséhez, a magyar és külföldi kapcsolatok, vagy éppen azok hiánya okainak feltárásához.

Az új magyar jogfilozófia kifejezést Horváth Barna használta először Moór Gyula *Bevezetés a jogfilozófiába* című, 1923-ban megjelent mű kapcsán írt recenziójában (10. o.).¹ A szerző és a dátum egyúttal egy új korszak kezdetét jelentette, ám nem minden előzmény nélkül. A magyar jogbölcseleti gondolkodás kiemelkedő időszaka ugyanis a 19. század utolsó harmadától vette kezdetét és közel száz éven keresztül olyan gondolkodók munkásságát foglalta magában, mint Pulszky Ágost, Somló Bódog, Moór Gyula vagy éppen Horváth Barna. A fenn említett szerzők életműve, jogtudományi tematikája egyúttal szakítást jelentett egy konzervatív, a történeti alkotmány és a közjogi hagyományok kizárólagosságára épülő tekintélyelvű gondolkodással, amely egyúttal komolyan áttörte azt az egyoldalú német orientációt, amely a magyar tudományos gondolkodást áthatotta. Ugyanakkor a vizsgált korszak nem nélkülözte azokat a politikai és társadalmi viszonyosságokat sem, amelyek a jogbölcseleti munkák keretétül szolgáltak. Az Osztrák-Magyar Monarchia belső – gazdasági, társadalmi, nemzetiségi és egyéb – problémái a 20. század első évtizedében már akuttá váltak, a világháborús összeomlást követő gyorsan változó

* PhD-hallgató, Université Panthéon-Assas Paris II, 75005 Paris, 12 place Panthéon.
E-mail: Gabor.Bukodi@etudiants.u-paris2.fr.

** A recenzió a K 108790. számú, „A modern állam változásai – Történeti perspektívák és a jelenkori kihívásokra adott válaszok” című OTKA-program keretében készült.

¹ HORVÁTH Barna: „Az új magyar jogfilozófia” *Keresztény Politika* 1923/3. 152–156.

bal- és jobboldali politikai rendszerek, a II. világháború és az azt követő igen rövid életű demokratikus kibontakozás ellehetetlenülése jelentős nehézségeket támasztottak egy tudományos életpálya számára. Mégis a hazai jogbölcseleti gondolkodás e periódus alatt kapcsolódik be leginkább az európai vérkeringésbe.

Szabadfalvi József monográfiájának első része a hazai társadalmi és politikai valóságból kiindulva Pulszky Ágost jogelméletén keresztül mutatja be a korábbi jogtudomány meghatározó paradigmáival² szemben megjelenő újszerű nézeteket. Ezek a német orientáció mellett az angolszász jogelmélet eredményeinek átültetésével és a jogpozitivizmus adaptációjával kerültek be a magyar jogi gondolkodásba. Pulszky 1885-ben megjelent *A jog és állambölcselet alaptanai* című fő művében a jog fogalmán keresztül tett kísérletet az analitikus magyarázatokhoz hasonló fogalmi apparátus kidolgozására. Ez gyökeresen eltért attól az irányvonalától, amit az állam-fogalom és az államlényeg kidolgozásában a kortárs Concha Győző és Kuncz Ignác képviselt. Miért? Pulszky tudományos elméletében jól megfér egymással a jog történeti-társadalmi meghatározottságát hangsúlyozó szociológiai szemlélet, a Spencer-féle fejlődés-gondolat és a klasszikus liberális ideológia „cselekvőségi elmélete”, melyek az államképét egyaránt meghatározták. Pulszky Ágost ugyanis pontosan érzékelte azokat a társadalmi és gazdasági változásokat, amelyekkel a historizáló közjogi gondolkodásunk nem tudott szembenézni.

Pulszky nyomdokain haladt a 19. és 20. század fordulóján számos szerző, tanítvány, társadalomtudós és politikus, akik egyrészt a hazai tudományegyetemen, mint például Pikler Gyula, vagy Finkey Ferenc, másrészt a Társadalomtudományi Társaság keretei között mint például Ágoston Péter, vagy a jogalkalmazásban ügyvédként és bíróként, többek között Szirtes Artúr, Pollák Illés, Meszlényi Artúr vitték tovább életművét. Ők mind a századforduló pezsgő szellemi életének példái. Bár a jogfilozófia igazi fordulatát a széles körű nemzetközi hatással bíró Somló Bódog hajtotta végre, a Pulszky és Somló közötti rövid évtized szerényebb mértékben ugyan, de szintén szerves része a hazai jogtudományi gondolkodásnak.

Somló korszakváltó voltát kortársai is elismerték. Nem véletlen, hogy Horváth Barna, a fiatalabb pályatárs az európai tudományosság mérföldköveként írta le elismerő szavakkal Somló Bódog jogfilozófiáját (79. o.).³ Ugyanakkor pályafutása nem kis változáson ment át. A századfordulón megjelent írásai még a pozitivisták korszak jegyeit hordozták magukon. A változás első jelei az 1906-ban megjelent kolozsvári *Jogbölcseleti előadásai* kapcsán érzékelhetők, ahol már a későbbi neokantiánus fogalomhasználat jeleivel találkozhatunk.⁴ Ezekben az években próbálta tisztázni a filozófia és a szociológia, a jogszociológia és a jogfilozófia, az etika és a filozófia kapcsolatát. Néhány évvel később, 1911-ben egy német jogfilozófiai kongresszuson elhangzott előadása azonban a stammleri kiindulópont teljes elfogadásával, a neokantiánus szemléletmód magyarországi megjelenését teszi egy-

² SZABADFALVI József: *A magyar jogbölcseleti gondolkodás kezdetei. Werbőczy Istvántól Somló Bódogig* (Budapest: Gondolat 2011).

³ HORVÁTH Barna: „A jogfilozófia jelentőségéről” *Budapesti Szemle* 1927/594. 250.

⁴ Erre nagyon jó példa a jog fogalmának meghatározása, mely szerint: „jog alatt azokat a szabályokat fogjuk érteni, amelyeket valamely társadalom legmagasabb rendű hatalma állít fel.” (83. o.)

értelművé, és ennek volt igazi beteljesedése az 1917-ben német nyelven megjelent *Juristische Grundlehre*. A Hans Kelsen ajánlásával megjelent alapmű a módszertani kérdések tisztázása után a jog fogalmi meghatározásának szenteli minden figyelmét. Egyetértve a monográfia szerzőjével, Somló itt „korát megelőzve úgy gondolta, hogy a jogtudományoknak e feladat teljesítése során felül kell emelkednie a mindennapi nyelvhasználat határozatlanságának a szintjén, hiszen csak így lehet pontos, tudományos definícióra jutni.” (95. o.) Így lesz a jogfogalom *genusa empirikus*–akaratú jellegű normatív szabály, míg *differentia specificája* a legmagasabb rendű hatalom, amely képes az emberek egy meghatározott körében rendszerint és más hatalmaknál eredményesebben érvényre juttatni a maga parancsait.⁵ Ezt követően tárgyalta a jogalkotó hatalom ismertetőjegyeit, az állam jogfogalomra visszautaló neokantiánus szemléletét, és a szuverenitás kérdését.

Somló Bódog azáltal, hogy a neokantiánus módszer és fogalomhasználat felé fordult, új irányt adott a magyar jogfilozófiai gondolkodásnak, és ez tanítványa, Moór Gyula jogbölcseleti szintézisre törekvő munkásságára óhatatlanul is rányomta bélyegét. A két világháború között tevékenykedő jogfilozófus Moór jogbölcseleti szemléletét erős filozófiai meghatározottság jellemezte. Annak ellenére, hogy önálló filozófiai rendszer megalkotásába nem vágott bele, lényegesnek tartotta, hogy a filozófia és a jogbölcselet közötti kapcsolat harmonikus legyen. Igen nagy elmélettörténeti anyagot használt fel, a német nyelvű szakirodalom mellett jelentős az olasz és a francia hivatkozások száma is. Saját felfogását „összefoglaló jogfilozófiák” közé sorolta, amely a jogbölcseleti gondolkodás fejlődése során kikristályosodott jogfilozófiai kérdések mindegyikével foglalkozni kívánt. A *Bevezetés a jogfilozófiába* átültette Stammler, Somló és Kelsen nézeteit, s három, a tételes jogtudomány által meg nem válaszolható kérdést próbált megoldani: 1) a jog fogalmának meghatározását, 2) a jog általános okozati összefüggéseit, és 3) a jog helyességének kérdését (110. o.). Ez alapján tett különbséget a jogbölcselet hat irányzata között: 1) a jog fogalmát kereső jogi alaptani jogfilozófia, 2) a kauzális összefüggéseket kutató szociológiai jogfilozófia, 3) a helyes jogot kutató etikai jogfilozófia, 4) a tételes jogtudomány módszereit kutató metodológiai jogfilozófia, 5) a tételes jogi fogalmakat továbbképző jogászati vagy általános jogtani jogfilozófia és 6) összefoglaló jogfilozófia (111. o.).

Pályája kezdetétől neokantiánus gondolkodóként a valóság és az érték közötti elválasztás talaján állt, azonban e két kategória kapcsolatának megteremtésével is sokat foglalkozott. Ugyanakkor az 1922-ben megjelent *Macht Recht Moral* című tanulmányától az 1936-os *Jogfilozófiájáig* nagy utat járt be. Ennek eredménye lett a Heinrich Rickert neokantiánus és Nicolai Hartmann újhegeli indíttatású filozófusok ontológiai téziseire épített „értékes valóság” megteremtése.

„Az értékes valóságok világa, vagyis az emberi kultúra sokkal bonyolultabb, mint a természet világa. Az emberi kultúra olyan szférákat ölel fel, mint az erkölcs, a történet, a jog, a társadalmi élet világa. Ezek közös jellemzője, hogy mindegyik tulajdon-

⁵ Félix SOMLÓ: *Juristische Grundlehre* (Leipzig: Verlag vom Felix Meiner 1917) 93.

képpen két vagy három rétegű jelenség, emberi cselekvések, illetőleg ezeknek testi és lelki oldala és a tudatos emberi akaratnak, az emberi cselekvéseknek a harmadik oldala, amit a legnehezebb megfogni, mert azt tapasztalni nem lehet csak megérteni: szellemi tartalom. Testi-lelki alapokon nyugszanak azok a gondolatok, érzések, szabályok, egyszóval értékek (szellemi tartalmak), amelyek a társadalmi és történeti jelenségeknek jellemző vonását adják. Mivel a jog társadalmi és történeti jelenség, amely emberi cselekvésekből és hozzájuk kapcsolódó gondolatokból, értékekből áll, nyilvánvaló, hogy a jogbölcseletet legközelebről érintő filozófia az ún. kultúr-filozófia.” (115-116. o.)

Eltekintve a szegedi professzor szerteágazó életművének bemutatásától, annak legmaradandóbb eleme mindenképpen az a jogfogalom, amely a *Bevezetés a jogfilozófiába* című művében elkészült:

„A jog olyan társadalmi szabályok összessége, amelyek engedetlenség esetére fizikai kényszer alkalmazásával fenyegetik meg azt, akihez szólnak s amelyeknek tényleges érvényesülése biztosítva van azáltal is, hogy a legerősebb társadalmi hatalommal olyan kapcsolatban állnak, hogy ez fenyegetésüket szükség esetén valóra váltja. Vagy még rövidebben: a jog olyan valósággal érvényesülő társadalmi szabályok összessége, amelyeknek érvényesülését végsősorban fizikai kényszer alkalmazásával is biztosítja a legerősebb társadalmi hatalom.” (126. o.)

A 20. századi magyar jogi gondolkodás „triászának” harmadik tagja, Horváth Barna, szinoptikus látásmódjával és az angol jogelmélet interpretálásával vált meghatározó gondolkodóvá. Ezzel a 20. századi magyar neokantiánus jogbölcseleti gondolkodás hagyományos német kötődéseinek is új irányt tudott mutatni. Horváth teljesítménye Somló Bódog munkássága mellett a leginkább nemzetközi színvonalúnak tekinthető. Természetesen a hosszú életpálya miatt érdemes különálló korszakokról beszélni. Fiatal éveiben, az egyetemi diploma megszerzése után egészen az 1920-as évek közepéig az újkanti filozófiai ismeretelmélet és az etikai kérdések foglalkoztatták. 1929-es londoni tartózkodása után Laski hatására, illetve Hobbes, Austin, Roscoe Pound műveinek, és az ún. szociális liberalizmus tanulmányozása nyomán megírta az *Angol jogelméletet*, majd az USA-ban töltött emigrációs évek alatt kidolgozta a jog mezőelméletét. Életművének csúcsa mindenképpen a londoni tanulmányútról hazatérve Szegeden eltöltött bő egy évtized lesz, amelynek során jelentek meg fő művei: a *Bevezetés a jogtudományba*, a *Rechtssociologie*, és *A jogelmélet vázlatja*.

A hazai jogtudományi fogalomhasználatba ő vezette be először a jogelmélet terminust, a korábbi jogbölcselet és jogfilozófia kifejezések helyett. Törekvése egy olyan jogelméleti rendszer kidolgozása volt, amely képes figyelembe venni a jog társadalmi valóságát. Ebben a kihívásban a korszak két uralkodó irányzatának, a neokantiánus és a pragmatikus-empirikus szemléletmódnak a szintézisre törekedett. A jog társadalmi valóságát az egymást érintő emberi magatartások szabályosságában látó szerző, annak legfontosabb társadalmi alapjait a gazdaságban, a

harcban, a hatalomban, a kultúrában és az eljárásban látta, amelyek között egyfajta rangsort állított fel. Ezek biztosítják a társadalmi rendet és a társadalom szervezetségét, s ebben a vonatkozásban a jog a legfejlettebb eljárási szerkezet. A jog és hatalom viszonyában Horváth, szemben a neokantiánus indíttatású hatalmi elméletekkel, a jogot „mint bonyolult eljárási apparátust a legfőbb társadalmi hatalom előfeltételeként”, alapstruktúrájaként ábrázolta (164. o.).

Természetesen a három életmű mellett a 20. század első felének tablója csak akkor lesz teljes, ha nem feledkezünk meg számos kisebb gondolkodó, illetve a szegedi Moór Gyula-tanítványok – Szabó József, Scholtz Kornél –, vagy a Horváth Barna-tanítványok – többek között Bibó István, Vas Tibor – munkásságáról sem.

„Személyükben az az új generáció jelent meg, akik számára a német (osztrák) jogtudomány eredményeiben való tájékozottság mellett az angol–amerikai, francia, olasz vagy éppen skandináv irodalom egyidejű ismerete is természetes volt. Egyéni kvalitásaik révén predesztinálva voltak arra, hogy az elődök külföldi kapcsolatait más irányokba továbbépítve a magyar jogbölcseleti gondolkodást a második világháborút követő korszak kihívásainak megfelelően formálják.” (229-230. o.)

Ebben csupán az 1948/49-es magyarországi politikai fordulat gátolta meg őket azzal, hogy elszakította a nyugat-európai jogfejlődés megismerésétől, illetve annak lehetséges adaptációjától. Ez egyúttal a hazai marxista jogszemlélet hivatalos felépítésének időszaka volt.

Összességében véve Szabadfalvi József monográfiája a magyar jogbölcseleti gondolkodás legprosperálóbb időszakának, a 20. század első felének bemutatására vállalkozott. A monográfia kitűnően érzékelteti, hogy a magyar jogelmélet a különféle kihívásokkal hogyan és milyen mértékben tudott szembenézni, mely külföldi eredményeket ültette át, sokszínűbbé téve ezzel a korábban történeti jogi szemléletre épülő erősen közjogi irányultságú jogtudományi gondolkodásunkat. A „nagyok” mellett a mű kitér azon jogtudósok tudományos életművére is, akik kevésbé vagy egyáltalán nem ismertek.

Egresi Katalin*

* Tanszékvezető-helyettes habilitált egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 9026 Győr, Áldozat u. 12.
E-mail cím: katikk0927@gmail.com.

SZALAI PÉTER: A MEGKÜLÖNBÖZTETŐ KÉPESSÉG JELENTÉSE
A VÉDJEGYJOGBAN (GYŐR: UNIVERSITAS-GYŐR NONPROFIT KFT. 2015)
300.

A Szalai Péter kötetét kézbe vevő olvasó világos és egyértelmű reményeket támaszthat a monográfia tartalmát illetően. A leíró, lényegre törő cím a védjegy jog egyik kardinális témakörének áttekintő elemzését ígéri. Aki ilyen várakozásokkal olvassa végig a könyvet, nem fog csalódní. A doktori fokozatszerzési eljárás keretében megszületett alkotás részletes elemzése a megkülönböztető képesség védjegy jogi tételének, amely nemcsak az EU jogában, hanem világszerte az egyik legfontosabb dogmatikai, egyben gyakorlati kérdése a védjegyek oltalmának. A színes példákkal, gyakorlati esetek garmadájjával fűszerezett doktori disszertáció könyvként való megjelenése indokolt volt, lévén a témakört tudományos igényességgel monográfia szintjén nem tárgyalták hazánkban az elmúlt években.¹

A szerző ugyanakkor saját kezét is megkötötte a bevezető fejezetben leírtak szerint (11. o.), mikor rögzítette, hogy a megkülönböztető képességet csak egy dimenzió keresztül vizsgálja: a védjegy alapvető fogalmi elemeként, vagyis annak hiánya esetén a védjegyjogtalom abszolút vagy feltétlen kizáró okaként tekint majd rá. Az egyébként ugyancsak releváns nézőpontot, a megkülönböztető képesség hiánya esetén felmerülő relatív kizáró okokat azonban nem elemezte. Ez ugyan a szerző döntési szabadságába tartozhat, azonban nem tartom teljes egészében helyes döntésnek. Ami ugyanakkor a könyvben megjelenik, az a megkülönböztető képesség dinamikája, vagyis az, ha e képesség az idő múlásával megjelenik, és így a védjegy lajstromozása is lehetővé válik (14-15. o.). Jól érezhető ebből is, hogy ily módon a kötet a témakörnek csak egy szegmensét tárja fel alaposabban.

A monográfia szerzője ugyancsak hangsúlyozza, hogy a kötet leginkább a magyar és az EU-s joganyag áttekintését célozza, és más országok jogára – elvéve az Egyesült Államok joggyakorlatát is citálva – nem kíván részletesen kitérni (16. o.). Bár ezt összehasonlító jogásként első pillantásra kritikusan fogadtam, azt összességében védheti a szerző döntési szabadsága. Ugyanakkor kritikát érdemel, hogy a kifejezett önkorlátozás ellenére a szerző maga bocsátkozik több extenzív komparatív elemzésekbe a dogmatikai alapokat felvonultató II.5.3. alfejezetben (72–90. o.). Itt (kifejezetten csak) néhány EU-tagállam (Németország, Ausztria, „Egyesült Királyság (Anglia)”), egy EFTA-tagállam (Svájc), az Egyesült Államok, s mindezekon felül Oroszország és Kína nemzeti jogáról olvashatunk vázlatosan. Ez a szubjektív szelekció csak egy bizonyos szintig támogatható. A mértékadó iparjogvédelmi szisztémák bemutatása esetén úgy érzem, hogy például Japán mellőzése nem tekinthető szerencsésnek. Ahogyan az sem, hogy ez az alfejezet – néhány egyéb forrás mellett – gyakorlatilag csak internetes hivatkozások segítségével próbálja felvázolni az összehasonlító védjegy jogi alapokat.²

¹ A tény, hogy Szalai munkája mellett az elmúlt években egyedül NÁTHON Natalie: *Az új típusú védjegyek az Európai Unióban* (Pécs: PTE ÁJK 2009) című doktori értekezése született a védjegyjoggal összefüggésben, világosan jelzi, hogy mennyire indokolt e speciális jogterülettel foglalkozni.

² 171–210. l.j.-ek.

A kötet III–V. fejezetei ezt követően az érzékszervek szerinti elemzés logikáját követve ismerteti a látás, a hallás, majd a szaglás útján megkülönböztethető védjegyekkel kapcsolatos elméleti és gyakorlati tapasztalatokat. Az egyszerű olvasó e pontokat látva elgondolkozhat a szerkesztés logikáján. Nehéz lenne vitatni, hogy a szerző a fokozatszerzési eljárás keretében számos tanácsot kaphatott a fejezeti tagolás kialakítását illetően. Ez a fajta *in medias res* elemzés azonban hiányérzetet kelt e recenzió szerzőjében. Úgy tűnik, hogy a szerző a megkülönböztető képesség fogalmának ismeretét valamennyi olvasójától feltételezve vág bele a vitathatatlanul izgalmas elemzésekbe. E fogalom általános dogmatikai kereteinek lefektetése azonban indokoltnak tűnt volna, már csak azért is, mert a könyvet nem kizárólag a védjegyjogban jártas olvasók, hanem például a védjegyjoggal elsőként ismerkedő joghallgatók és más, nem jogász végzettségű érdeklődők is forgathatják majd. Ennek megfelelően szerencsésebb döntésnek bizonyult volna, ha a IX. fejezet – III. fejezetként – korábban került volna elhelyezésre. A színes, izgalmas példákkal fűszerezett „érezékszervi elemzések” egyébként a kötet egyik legfontosabb és legizgalmasabb részét képezik.³ A szerző ugyanakkor esetleg vállalkozhatott volna arra a nehéz, de izgalmas feladatra, hogy egy negyedik érzékelési módot, az ízlelést is alapos vizsgálat tárgyává tegye. Ez utóbbi ugyanis csekély mértékben tér el a szaglás vizsgálatától, az illatok védjegyek útján történő oltalmától, viszont az ízek potenciális kombinációiból kihozható egyedi, megkülönböztető ételek, termékek esetleges jogvédelme nem szükségképpen lehetetlen.⁴ Kiválóan igazolhatja ezt az az amerikai védjegy, amelyet a szivárványos fagylyaltra jegyzett be a Szabadalmi és Védjegy Hivatal (USPTO). A védjegy leírása szerint a fagylyalt alapvető tulajdonsága, hogy egy szivárványos mintát követve ötféle ízű gombócot tartalmaz meghatározott sorrendben és formában feltornyozva.⁵

³ Összhangban azzal, hogy a védjegyek hagyományosan a láthatóság szimbólumai, a III. fejezet a leghosszabb valamennyi közül (91–142. o.), a zenei védjegyek (143–164. o.) és az illatok védjegyként való regisztrációjának problematikája (165–178. o.) pedig már jóval kevesebb teret kap.

⁴ E vonatkozásban lásd pl. Amanda E. COMPTON: „Acquiring a Flavor for Trademarks: There’s No Common Taste in the World” *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property* 2010/Summer 340–359. Igaz, a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az ízek védjegyként való rögzítése nehezen képzelhető el. Az egyik leghíresebb, friss amerikai ítélet szerint a pizza egyedi elkészítése révén elérhető ízek nem eredményezhetnek védjegyjogi védelmet, mivel az ízek a végtermék szempontjából funkcionálisak. Ahogyan azt a bíróság jelezte: „a funkcionális tétel jelentős akadályt képez a felek számára, hogy ízeknek védjegyoltalmat nyerjenek. Az *In re N.V. Organon* ügyben például a Védjegyjogi Elsőfokú és Fellebbviteli Tanács (Trademark Trial and Appeal Board, TTAB) a funkcionális tételre hivatkozva elutasította egy gyógyszergyár kérelmét, hogy a tabletták narancs ízére védjegyet kapjon. Mivel a gyógyszereknek általában »kellemtelen íze« van, ezért az ízlelés »olyan hasznos funkciót tölt be, amelyet nem lehet anélkül monopolizálni, hogy az ne veszélyeztetné a versenyt a gyógyszeriparban«. Ha a gyógyszerek ízére vonatkozó védjegy megszerzése előtt komoly akadályok állnak, akkor ezen akadályok sokkal jelentősebbek – és talán egyáltalán nem leküzdhetőek – ételek esetén. Az emberek természetesen az éhség leküzdéséért táplálkoznak. Ám a másik legfontosabb jellegzetessége az ételnek az íze, különösen az éttermi ételeknek, amelyekért a vásárlók többet hajlandóak fizetni, mint amennyiben az éhségük leküzdése egyébként kerülné. Az étel íze kétségtelenül befolyásolja a minőségét, és épp ezért a termék funkcionális eleme.” Lásd *New York Pizzeria, Inc. v. Ravinder Syal, et al.* 56 F.Supp.3d 875 (2014), p. 881–882.

⁵ A U.S. Trademark Registration. No. 1.623.869 lajstromszámú védjegy leírása szerint: „a védjegy

A kötet VI. és VII. fejezete két további részkérdést elemez, viszonylag röviden, szinte csak érintőlegesen. Az árujegyzék témaköre (179–197. o.) azonban ismét olyan alapvető dogmatikai jelentőségű kérdés, amelynek korábbi elhelyezése indokoltnak tűnt volna. Ezzel ellentétben a megkülönböztető képesség és a nyelv kérdése olyan speciális témakör (198–208. o.), amelynek a kötet második felében történő szerepeltetése egyértelműen helyes, és az abban foglalt meglátások is arról tanúskodnak, hogy a szerző elmélyült ismeretekkel rendelkezik e vonatkozásban. Ehhez hasonló megfontolásokból érdemelnek figyelmet a megkülönböztető képesség fogyasztók általi szubjektív megítélésével kapcsolatos észrevételek is (209–239. o.).

Korábban már említést nyert, hogy a védjegy megkülönböztető képességének megszerzését vizsgáló IX. fejezetnek (240–253. o.) a kötet első felében lett volna a helye. Nem meglepő ezért, hogy az itt felhozott jogesetek egy részét korábban már a szerző maga is említette. Úgy is mondhatnánk, hogy e fejezet külön kezelése némileg indokolatlan, és az általános dogmatikai háttérrel tartalmazó, egységes bevezető fogalmi fejezet kialakítását szerencsésebbnek találtuk volna. Hasonló megállapítás tehető a megkülönböztető képesség elvesztését színes gyakorlati példák tárát felvonultatva vizsgáló X. fejezettel összefüggésben is (254–282. o.).

A kötet pozitív tulajdonságai között említhető, hogy valamennyi fejezet bevezető és összegző részt tartalmaz. Igaz, monográfiákban erre nem minden esetben volna szükség, ám a szerkesztési metódus világosan következik abból, hogy a mű diszsertációnak készült. Az illusztrációk, gyakorlati példák a kötet egészében következetesen erősek és hasznosak, a témakör egyetemi oktatását is segíthetik. Ezzel a kötet jelentősen hozzájárul a szellemi tulajdonvédelem területén egyre inkább indokolt és elvárható „tudatosság” („*IP literacy*”)⁶ erősítéséhez, lehetővé téve, hogy egy egyébként erősen speciális témakörben az alapvető ismeretekben való jártasság hiányában is tájékozódhasson az olvasó.

Nem lehet ugyanakkor elmenni a kötet több negatív, vagy épp csak zavaró tulajdonsága mellett sem. Az még csak az utóbbi kategóriába sorolható, hogy a lábjegyzetek számozása fejezetenként újra indul, avagy azok az apróbb pontatlanságok, amikor egy-egy lábjegyzet elmulasztja megjelölni az idézett forrás pontos oldal-

öt ízű jégkrém ívelt alakzatából áll, alulról sorrendben csokoládé, eper, palmer house (new yorki megye diófélékkel), pisztácia és narancs, fagyaltkehelyben áruva.” Lásd tsdr.uspto.gov/#caseNumber=73812245&caseType=SERIAL_NO&searchType=statusSearch. Igaz, egyelőre bizonytalan, hogy ez a leírás egyben azt is jelenti, hogy a USPTO az ízeket (azok kombinációját) is védi, vagy csak a megjelenítést? Vö.: Steve BAIRD: „When is a Flavor/Taste Trademark Possible?” *DuetsBlog* October 27, 2014, www.duetsblog.com/2014/10/articles/trademarks/when-is-a-flavor-taste-trademark-possible/.

⁶ A szerzői jogi tudatosság („*copyright literacy*”) jelentőségét már 2012-ben hangsúlyoztam akkor megjelent könyvemben. Lásd MEZEI Péter: *A fájlcsere-dilemma – a perek lassúak, az internet gyors* (Budapest: HVG-ORAC 2012) 249–252. Utóbb a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának 2013-as Jedlik-terve is megerősítette mindezt. Lásd *Jedlik-Terv: Nemzeti stratégia a szellemi tulajdon védelmére 2013–2016*, Budapest, 2013. augusztus. 166–170, www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/csatolmanyok/jedliktervportalra.pdf.

számát,⁷ illetve tartalma nem a legszerencsésebb.⁸ Ennél komolyabb a recenzens hiányérzete a felhasznált forrásokkal kapcsolatban. A szerző a műve bevezetőjében az európai joganyag ismertetésére tesz ígéretet, azonban az irányadó idegen nyelvű jogirodalom (kommentárok, szakkönyvek és tanulmányok) feldolgozását gyakorlatilag mellőzte. Erre a szerző egyébként maga jó előre figyelmeztet is, mikor rögzíti, hogy „egyébként – különösen a tudományos elemzések, publikációk kapcsán – nem törekszik a teljességre” (16. o.). E kijelentéssel már a doktori fokozatszerzési eljárás keretén belül is vitázni lehetne, ám egy adott témakört monográfiaként feldolgozó munka nem állhat meg a táv felénél. A mértékadó jogirodalom feltárása és elemzése elengedhetetlen a tudományos munka keretében. Így az irodalomjegyzékben felsorolt külföldi tartalmak is inkább csak oldalágon kapcsolódnak a témakörhöz, s nem annak fő sodrába sorolhatók.⁹ Legalább ilyen problémásnak tűnik, hogy a kötet a hazai jogirodalom számos jelentős elemét is mellőzi, ami különösen a nemrég megjelent, kiemelkedő minőségű védjegyjogi kommentár¹⁰ kihagyása tükrében helytelen.¹¹ Csekély odafigyelés mellett továbbá a szerző a forrásjegyzék második tételeként megjelölt „jogszabályok” pontot tovább bonthatta volna, és közülük kiemelhetette volna a nem jogszabályi forrásokat. Hasonlóképp, a számos internetes tartalom külön pontba történő rendezése is helyesebbnek tűnt volna.

Mezei Péter*

HELEN O'NIONS: ASYLUM – A RIGHT DENIED. A CRITICAL ANALYSIS OF EUROPEAN ASYLUM POLICY (FARNHAM: ASHGATE 2014) 270.

1. A 2015-ös év egyértelműen fontos vízválasztónak bizonyult a nemzetközi menekültjog történetében. Bár sok jelentős menekülthullám¹ zajlott le a milliós tömegeket megmozgató második világháborúra tekintettel létrehozott, menekültekre vonat-

⁷ Vö. pl. 11. o. 5. lj.

⁸ Vö. pl. 81. o. 184. és 185. lj.-ek tartalma a következők szerint hangzik: „Tehát lajstromozás nélkül használja”, ill. „Lajstromozás nélkül!”.

⁹ Kiváló mű pl. Trevor Cook uniós szellemi tulajdonvédelmi kötete. Ehhez hasonló könyvből azonban számos ismert. Így csupán ennek az egynek a szerepeltetése – amely egyébként nem a legfrissebb a piacon – megint csak nem tűnik következetesnek.

¹⁰ FALUDI Gábor – LUKÁCSI Péter: *A védjegy törvény magyarázata* (Budapest: HVG-ORAC 2014).

¹¹ Egyértelmű, hogy egy 2015 során megjelent monográfiának a lehető legaktuálisabb forrásokra kellett volna támaszkodnia.

* PhD, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 6721 Szeged, Bocskai u. 10–12.

E-mail: mezei@juris.u-szeged.hu.

¹ Csak példaként felhozva: 1956-os magyar menekültek, vietnámi „csónakos” menekültek a '70-es évek végétől, a Castro-rezsim elől menekülő kubaiak, délszláv válság menekültjei.

kozó genfi egyezmény 1951-es megkötése óta, a 2015-ös európai menekültválság² hatásai mégis mélyrehatóbbak lehetnek. A menekültkérdés számos fejlett országban (nemcsak Európában) komoly társadalmi és politikai kérdéssé vált, nem egy országban pedig egyenesen az első számú kérdéssé.

A válság kapcsán olyan kérdések vetődtek fel a szélesebb közvélemény számára, mint az államok globális felelősségvállalása, a genfi jogon alapuló menedéjog újraértékelése, vagy a gazdasági bevándorló és a menekült elhatárolása. E problémákra természetesen vannak jogi válaszok, azonban ezek csupán korlátozottan egyeznek meg a fejlett országok (ahova a menedékkérők túlnyomó többsége nem jut el) társadalmi és politikai akarataival.

A menekültkérdés megoldatlan problémája továbbra is a humanitárius elvek és az államérdek között feszülő ellentét, vagyis az a kérdés, hogy mennyiben helyezheti egy állam előbbre saját állampolgárai érdekeit más emberi lények érdekeinél. Ez tükröződik az európai menekültjog fejlődésében is, amelyet O’Nions³ a kezdetektől 2014-ig, vagyis a válság kezdetéig tár fel *Asylum – A Right Denied* című könyvében.

Ahogy az a cím is sugallja, a szerző kritikusan áll az európai menekültjog vívmányaihoz. A recenzióban legfontosabb megállapításait én is igyekszem kritikusan megvizsgálni.

2. O’Nions könyve a nemzetközi menekültjog fő elméleti vitájának ismertetésével kezdődik, vagyis a nyitott határok problematikájával. A sokak által képviselt (a szerző Carenst, Harrist és Benhabibot idézi) nyitott határok eszméje a liberalizmus szellemében megkérdőjelezi az egyének állampolgárságon alapuló megkülönböztetését, beleértve a világban való mozgásuk és letelepedésük korlátozását. E felfogásból kiindulva a szerzők kiállnak a menekültek jogainak következetes biztosítása mellett, ami ráadásul az államok nemzetközi jogban rögzített kötelezettsége is. Az állami gyakorlat azonban igyekszik különböző, elsősorban adminisztratív eszközökkel korlátozni ezt az univerzális, minden embert megillető jogot.

O’Nions a nyitott határokkal szemben Walzer érvelését mutatja be (12. o.). Walzer a határok szükségessége mellett érvel, mert csak így maradhat fenn a kultúrák változatossága és a nemzeti identitás, melyek szintén a liberalizmus által védett értékek. Az államok partikuláris érdekeket és normákat képviselnek, a korlátlan migráció azonban ezeket veszélyeztetheti, és így intoleranciát, kevesebb biztonságot eredményezhet. A szerző meg is állapítja, hogy Walzer érvelésére hivatkozva a fejlett államok többsége korlátozza a bevándorlást, gyakran azt a közvélemény számára össze is mossa a menekültügygel. A nyugati társadalmakban csökken a befogadási kedv, mivel egyre többen azt gondolják, hogy a bevándorlók nem képesek integrálódni és elveszik az állampolgárok munkáját.⁴ A menedékkérők szimbólumá-

² A válság pontos elnevezése még nem eldöntött, mivel mind a migránsválság, mind a menekültválság elnevezést is alkalmazták rá.

³ Helen O’Nions a Nottingham Law School oktatója, szakterülete a menekültjog (különösen az európai), valamint a romák jogvédelmének problémái. Utóbbi volt témája 2000-ben megvédett PhD-dolgozatának.

⁴ A szerző itt Gordon Brown hírhedt *British jobs for British workers* szlogenjét említi példaként.

vá a társadalomban pedig a fiatal, egyedülálló férfi vált, akit az átlagember a legkevésbé tart valóban fenyegetettnek.

Az eldöntetlen vitában nyilván nem lehet a recenzió kereteiben igazságot hirdetni. A szerző is elismeri, hogy az államoknak joguk van határaik ellenőrzésére, de ez a humanitárius és morális elvek feláldozásával is jár. Nyilvánvaló, hogy a minden nemzetközi védelemre szoruló egyén befogadása a fejlett, demokratikus államok részéről ugyanolyan utópisztikus felvetés, mint a világbéke azonnali megteremtése, vagy a harmadik világ problémáinak gyors megoldása. Mégis a kérdést legjobban az O’Nions által idézett Legomsky kijelentésével célszerű zárni: a 21. század polgárjogi kérdése a bevándorlás lesz.

3. A menekültjog legfontosabb jogforrása a mai napig az 1951. évi menekültek helyzetére vonatkozó genfi egyezmény, mely az európai menekültjog fundamentuma is. Bár voltak korábbi menekültügyi egyezmények és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is rögzítette a menedékhez való jogot, a hatályba lépett genfi egyezmény egyértelmű nemzetközi jogi kötelezettségeket hozott létre, és ehhez napjainkig a világ országainak többsége csatlakozott.

Habár az egyezmény nagyon magas szintű védelmet biztosít a politikai, nemzeti, vallási, faji, vagy „osztálybeli” hovatartozás miatt üldözött személyek számára, a tagállamok a dokumentum megszövegezésekor igyekeztek az államok kötelezettségeit korlátozni, kivédve a menekülthullámok előre nem látható, biztonságukra komolyabb veszélyt jelentő hatásait.⁵ Emiatt a menedékkérőknek az egyezmény szerint csak a menedék kérelmezéséhez és élvezéséhez van joguk, az államok területére való belépéshez nincsen. A szakértők megosztottak abban, hogy az egyezmény 33. cikke által meghatározott visszaküldés tilalma vonatkozik-e a határra érkező, de az állam területére még be nem lépő menedékkérőkre is.⁶

Miután azonban egy személy benyújtotta menedékkérelmét, szinte az állampolgárokéval megegyező jogokra tesz szert, beleértve az állam munkapiacához, egészségügyéhez, oktatásához és szociális ellátórendszeréhez való hozzáférést. A menekültstátusz pozitív elbírálása után ezek az előre megelőlegezett jogok lehetővé teszik a menekült teljes integrálódását a befogadó államba.

A genfi egyezményt a legtöbben a nemzetközi szokásjog részének tartják, amelynek legfontosabb rendelkezéseit (mindenekelőtt a *ius cogens*nek vélt visszaküldés tilalmát) az államoknak be kell tartaniuk (44. o.). O’Nions azonban Hathaway megállapításait felhasználva kétségbe vonja ezt. Hathaway szerint hiányzik az *opinio iuris* az államok jelentős részéről a szerződésben foglaltak teljesítésére, így nem-hogy *ius cogens* normáról, de szokásjogról sem lehet beszélni.

⁵ Az általános vélekedés a szerződés megszövegezésekor a menekültprobléma fokozatos eltűnése volt. Az egyezmény eredetileg csak az 1951 előtti menekültekre (a második világháború menekültjeire) vonatkozott, opcionális földrajzi megkötéssel (Európa). Az időbeli korlátot csak az 1967-es New York-i Jegyzőkönyv törölte el, amit a genfi egyezményhez csatlakozók túlnyomó többsége ratifikált.

⁶ A kiterjesztett értelmezés legfontosabb érve az egyezmény angol nyelvű szövegében is használt francia *non-refoulement* kifejezés. A francia *refouler* ige ugyanis alkalmazható a határról való visszafordítás cselekedetének jelentésében is.

Tény, hogy a világ számos országa – legyen akár az egyezmény részese is – a gyakorlatban nem biztosítja a menedékkérők alapvető jogait, számos esetben a biztos üldöztetésbe kényszerítve őket vissza.⁷ Azonban, ha következetesen minden hasonlóan megsértett nemzetközi jogi normának kétségbe vonnánk univerzális jellegét, nem igazán lehetne szokásjogról, és még inkább nem *ius cogens* normákról beszélni. Bár több millió rabszolga él a világban, az állami erőszak és az azzal való fenyegetés ma is elterjedt, *ius cogens* tilalmukat mégis kevesen vonják kétségbe.⁸

O'Nions jogosan elégedetlen a menekültjog érvényesülésének korlátozott elterjedtségével a világban. Ugyanakkor nem értékeli megfelelően az elért eredményeit sem. A genfi egyezmény az elmúlt hatvan évben millióknak tette lehetővé egy új élet kezdetét egy másik országban és általánosságban csökkentette a hontalanok, és más periférián élők kizsákmányoltságát. Napjainkban a legtöbb menedékkérő számíthat a jogaik egy minimális szinten történő biztosítására. A védelem legmagasabb szintjének nyújtására azonban csak a legfejlettebb államok törekedhetnek, mint például az Európai Unió tagállamai.

4. A menekültkérdés Nyugat-Európában a hidegháború végéig lényegében szimbolikus jellegű maradt. Leszámítva néhány jelentősebb menekülthullámot (magyar, csehszlovák), a genfi egyezményt ratifikáló európai államoknak igen kevés szerepnek kellett menedéket biztosítaniuk, így az elhanyagolható gazdasági és társadalmi terhek nem indokolták jelentősebb menekültügyi rendszerek kiépítését.⁹

Az Európai Uniót létrehozó maastrichti szerződés tért ki először a menekültügyre, lehetővé téve a szerződés harmadik pillérének keretében a kormányközi együttműködést. A közös belső piac létrejötte, a schengeni övezet megvalósulása és a menedékkérők megugró száma (délszláv válság, harmadik világbeli menedékkérők megjelenése) együttesen készítette az uniós tagállamokat a Közös Európai Menekültügyi Rendszer (CEAS) létrehozására, melynek jogi hátterét az amszterdami szerződést követően már többségi döntéshozatallal lehetett létrehozni. A rendszer célja egy olyan egységes térség kialakítása volt, ahol a nemzetközi védelmet kérők egyforma feltételek mellett, egyforma eljárás keretében, azonos védelmet kapnak az EU valamennyi országában.

A menekültügy ugyanakkor a szabadság, biztonság és jog térségének részeként megosztott hatáskör lett. Közösségi szinten lényegében csak a jogi keretek és néhány kiegészítő szereppel bíró intézmény (Európai Menekültügyi Alap, Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal) jött létre, azonban az érdemi végrehajtás továbbra is a tagállamok szintjén maradt.

A rendszert emiatt duális fragmentáltság jellemzi (75. o.). A tagállamok továbbra is maguk akarják alakítani bevándorlási és menekültpolitikájukat, de eközben alá kell vetniük magukat az uniós jogszabályoknak. A tagállamok menekültügyi

⁷ Pl. a Kínai Népköztársaság ratifikálta a genfi egyezményt, mégis gyakran visszaküldi hazájukba az észak-koreai menekülteket, akikre munkatáborok vagy akár halál is várhat.

⁸ James C. HATHAWAY: *The Rights of Refugees under International Law* (Cambridge: Cambridge University Press 2005) 31–41.

⁹ A vasfüggöny mögött disszidálók többsége rendkívül gyorsan integrálható volt a befogadó állam társadalmába.

mozgásterét az emberi jogok nagyon magas szintű európai védelme is tovább korlátozza. A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) joggyakorlata lépésről lépésre bővítette a menedékkérőkre vonatkozó humanitárius minimumkövetelményeket és tágította ki az államok felelősségének határait. Az EJEB mellett az Európai Unió Bírósága joghatósággal rendelkezik a tagállamok felett menekültügyben, különösen az Alapjogi Charta a Lisszaboni Szerződéssel együtt történő érvénybe lépése óta.

A strasbourgi bíróság számos ügyben (*T.I., M.S.S., Abu-Qatada*) értelmezte már rendkívül szigorúan a visszaküldés tilalmát. Legutóbb a 2012-es *Hirsi Jamaa*-ügyben¹⁰ mondta ki az EJEB, hogy semmilyen esetben¹¹ sem lehet visszaküldeni menedékkérőket olyan országokba, ahol kínzás és embertelen bánásmód veszélyének vannak kitéve, mivel az sértene az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkében foglaltakat. A visszaküldés tilalmába az indirekt visszaküldés is beletartozik. Ez azt jelenti, hogy egy menedékkérőt olyan egyébként biztonságosnak minősülő államba sem lehet visszaküldeni, ahonnan lehetséges egy nem biztonságos országba való továbbküldése, vagyis az ún. láncvisszaküldés.

Az említett ítélet az államok közvetlen felelősségét is rendkívül szigorúan értelmezte. A Bíróság megállapította, hogy az állam joghatósága területén kívül is fennáll, ha ügynökein keresztül is jár el.¹²

Az európai bíróságok ítéleteinek jelentősége szembetűnővé válik, mikor O’Nions az európai és az ausztrál menekültpolitikát állítja szembe egymással (28. o.). Az ausztrál kormány 2001-ben indította el a kisebb módosításokkal napjainkban is érvényben lévő, *Pacific Solution* néven ismert menekültpolitikáját. A politika lényege, hogy az Ausztráliába tengeren tartó irreguláris migránsokat (jövőbeni menedékkérőket) még a nyílt tengeren feltartóztatják ausztrál egységek és más államokba (például Nauru) szállítják őket, ahol menedéket kérhetnek. A gyakorlat – bár több esetben az Ausztrál Legfelsőbb Bíróság is törvénytelennek ítélte – lényegében változatlan maradt.

O’Nions elismeri, hogy az európai sztenderdek jóval magasabbak a világ számos fejlett országában levőknél, ráadásul léteznek az államokat ellenőrző és szankcionáló regionális jogi rezsimek is. A komoly problémát abban látja, hogy Európában a menekültek jogainak biztosítása nagyrészt esetleges.

Mind az uniós jogszabályok, mind a tagállamok belső joga elvben a menekültek magas szintű védelmét követeli meg. A gyakorlatban azonban az európai államok igyekeznek elzárni minden legális csatornát a menedékkérők előtt, ezzel a veszélyes, embercsempészek által szervezett illegális útvonalakra kényszerítve őket. A tagállamok és az Európai Unió menekültpolitikáját egyre inkább a határok védelme és a menedékkérők elrettentése uralja. A legújabbban létrehozott uniós

¹⁰ *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* [GC], no. 27765/09, ECHR 2012-II.

¹¹ A genfi egyezmény engedélyezi a visszaküldést, ha a menedékkérőt súlyos, nem politikai bűncselekményért ítélték el vagy veszélyt jelent az ország lakosságára nézve.

¹² A *Hirsi Jamaa*-ügy tényállása: 2009-ben eritreai és szomáliai irreguláris migránsokat 35 tengeri mérföldre az olasz partoktól olasz-libiai egységek közösen, egy olasz-libiai bilaterális egyezmény alapján visszaszállítottak Tripoliba, nem adva lehetőséget a menedékkérelmre.

menekültügyi eszközök, mint a tengeri határok védelmét segítő FRONTEX, vagy a menedékkérők ujjlenyomatait tároló EURODAC elsődleges célja az illegális bevándorlás megállítása, nem a védelemre szorulóknak segítése (194. o.).

O'Nions érvelésének fő gyengesége, hogy szinte tökéletes humanitárius megoldást vár el az európai államoktól menekültügyben. Nyilvánvaló, hogy feszültség áll fent az emberi jogok európai védelmének magas szintje és az irreguláris migráció elleni fellépés között. Az európai államok számos *no-entry* politikával próbálják elérni, hogy minél kevesebb potenciális menedékkérő érkezzen hozzájuk, akik egy jelentős része¹³ valójában nem szorul védelemre.

A 2015-ös menekültválság eseményei is megmutatták, hogy az egész világon egyedülállóan magas színvonalú európai menekültvédelem a Föld szinte minden pontjáról vonzza azokat, akik képesek az EU határáig eljutni és esélyük van a menekültstátusz megszerzésére. A problémára a választ sokan¹⁴ a genfi menekültjog felülvizsgálatában és a menekültválságok regionális alapon való megoldásában látják.

O'Nions helyesen állapítja meg, hogy a genfi egyezmény tartalmához ragaszkodni kell, mert nélküle az államok még kevesebb kötelezettséget vállalnának a menekültekért (196. o.). A globális menekültkérdés legegyszerűbb megoldása egyértelműen a globális szintű felelősségvállalás lenne, azonban a legtöbb állam ebben csak szimbolikus mértékben hajlandó részt venni. A felelősségvállalás megosztásának problémája okozza az uniós menekültpolitika legégetőbb működési zavarait is.

5. Bár a mű még a jelenleg folyó menekültválság kiteljesedése előtt kiadásra került, lényegében felismeri az európai menekültpolitika és a CEAS összes rendszerszintű hibáját és azok következményeit is.

O'Nions a Közös Európai Menekültügyi Rendszert a ló elé fogott kocsira hasonlatával írja le. Az uniós jogszabályok egy egységes térséget feltételeznek, ahol a menedékkérők egyforma feltételek mellett számíthatnak kérelmük ugyanazon ismérvek szerinti elbírálására. Ezen egységes térség megvalósítása azonban az uniós tagállamokra van bízva, amelyek az előírt jogszabályokat saját megfontolásaik szerint hajtják végre.

A menekültekre vonatkozó három legfontosabb irányelvet (befogadási, eljárási, kvalifikációs) az uniós jogalkotók igyekeztek a strasbourgi esetjognak megfelelően, a lehető legmagasabb sztenderdeknek megfelelően alakítani, a tagállamok szabadsága azonban továbbra is jelentős maradt. A menedékkérők indokolt őrizetbe vétele különböző tagállamokban eltérő ideig tart, ugyanígy kérelmük elbírálása, és a munkaerőpiachoz való hozzáférésük is. A tagállamok azt is maguk állapíthatják meg, hogy mely országokat tartanak biztonságosnak, ahová a menedékkérők visszaküldhetők, mert nincsenek üldöztetés veszélyének kitéve.

A CEAS másik, az előbbiekkal összefüggő problémája a tagállamok eltérő terheltsége. 2015-ig lényegében néhány dél-európai államba, mindenképpen Olaszországba és Görögországba érkezett a menedékkérők túlnyomó többsége.

¹³ O'Nions 2011 első negyedéves adatait közli. Ekkor Norvégiában a menedékkérők 31%-át, Hollandiában 4,7%-át, Görögországban 1,5%-át ismerték el menekültként.

¹⁴ A szerző Tony Blair 2003-as tervét ismerteti részletesebben.

ge. A dublini rendelet szerint az első uniós állam feladata a kérelmek elbírálása és pozitív döntés után a menekültstátusszal járó kötelezettségek teljesítése. E terhek a 2011-es Arab Tavaszt követően (a libiai anarchia és a szíriai polgárháború következtében) jelentősen megnöttek, melyek vállalására a gazdasági nehézségekkel küzdő államok nem voltak képesek és hajlandóak. A görög menekültügy oly mértékben vált működésképtelenné, hogy az EJEB 2011-ben az *M.S.S.*-ügyben¹⁵ kimondta, hogy Görögországba nem lehet egy afgán menedékkérőt visszaküldeni, mert embertelen bánásmód kockázatának lenne kitéve.

A dublini rendszerbe kódolt egyensúlytalanságokat a CEAS elveinek kellene kiegyensúlyoznia. Ezek a szolidaritás és a felelősség megosztása, amelyek azonban csak korlátozott mértékben működnek. Ezen elvek szerint a tagállamok kölcsönösen bízhatnak a másik menekültügyi rendszereiben, valamint megosztják egymással a terheket, mind a menedékkérők, mind a pénzügyi terhek vonatkozásában.

O'Nions azonban megállapítja, hogy az államok menekültügyi rendszereinek egyenlősége fikció, a tehermegosztás helyett pedig a terhek a másik tagállamra toléása a jellemző tagállami magatartás. A menedékkérők igyekeznek a legfejlettebb ellátórendszerrel és befogadóbb társadalommal rendelkező északi tagállamokban menedéket kérni, ami egyezik a déli tagállamok érdekeivel. A 2013-ban módosított dublini rendelet (Dublin III) már el is ismerte a rendszer működési zavarait. Többek között megtiltja a visszaküldést olyan uniós tagállamokba, ahol a menedékkérők számára fennáll a megalázó vagy embertelen bánásmód kockázata és lehetővé teszi a tagállamoknak, hogy akkor is megvizsgálhassák egy menedékkérő ügyét, ha az a rendeletben foglaltak szerint nem lenne kötelezettségük.

Mindezek ellenére a CEAS lényegében működőképességnek bizonyult a menekültválság kitöréséig. Az Európai Unióba érkező menedékkérők kérelmét megvizsgálják, és viszonylag objektív ismérvek szerint elbírálják. Az európai államok nem küldenek vissza egy menedékkérőt sem közvetlen életveszélybe, még ha gyakorlatuk nem is felel meg maradéktalanul a strasbourgi magas mércének. Viszont O'Nions azon állítása is tény, hogy a menedékkérelmek elbírálását a tényállás mellett a szerencse (melyik hivatalnok bírálja el a kérelmet, milyen jogi segítséget kap a menedékkérő) is jelentős mértékben befolyásolja.

A menekültválság extrém terhelését a Közös Európai Menekültügyi Rendszer önmagában már képtelen volt kezelni. Ezt azonban nem is lehetett elvárni tőle, hiszen a rendszert működtető tagállamok között nincs egyetértés a válság hosszú távú megoldásában.

6. O'Nions könyve humanitárius szemszögből mond ítéletet az európai menekültjogról és az Európai Unió menekültpolitikájáról. Teszi ezt a legfontosabb menekültjogi szakértők kutatási eredményeit felhasználva, nem eltávolodva az európai államok nemzetközi és uniós jogban foglalt kötelezettségeitől. A szerző objektívan írja le az uniós tagállamok nemzeti megfontolásainak és a menekültjogból fakadó kötelezettségek ütközését.

¹⁵ *M.S.S v. Belgium and Greece*, Judgment of 21 January 2011, no. 30696/09.

O’Nions fő kritikájának, miszerint az európai menekültügyben a biztonság kérdése felülírja az emberi jogi szempontokat, részben helyt lehet adni. Mégis, hangsúlyozni kell, hogy a fejlett államok között az Európai Unió vállalja a menekültügyi terhek oroszlánrészét, valódi, teljes körű védelmet biztosítva több millió menedékkérőnek. Bár nem önként vállalja a menedékkérők befogadását, de lényegében betartja a genfi egyezményben foglaltakat. Ha minden állam így tenne, az Európai Uniónak nem is lenne szüksége menekültpolitikára.

Vető Gábor*

* Tudományos segédmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Lendület–HPOPs Kutatócsoport, 1014 Budapest, Országház u. 30.
E-mail: veto.gabor@tk.mta.hu.

A SZERKESZTŐSÉGBE ÉRKEZETT KÖNYVEK

Az Állam- és Jogtudomány Szerkesztősége örömmel fogadja a Szerkesztőséghez eljuttatott recenziós példányokat. A beérkezés nem jelenti automatikusan recenzió közlését, de a Szerkesztőség mindent megtesz, hogy a köteteket eljuttassa a megfelelő recenzensekhez. Örömmel várjuk recenzensek jelentkezését is. Határozott vállalás esetén a kért kötetet eljuttatjuk a leendő szerzőhöz. Amennyiben kötetekkel és recenziókkal kapcsolatban bármilyen kérdése lenne, azt az ajtrec@tk.mta.hu címen jelezheti.

BERKES Lilla – CSINK Lóránt (szerk.): *Az ombudsmani rendszer és az alkotmánybíróság átalakulása* (Budapest: Pázmány Press 2015) 252.

GERENCSÉR Balázs – BERKES Lilla – VARGA Zs. András (szerk.): *A hazai és az uniós közigazgatási eljárásjog aktuális kérdései* (Budapest: Pázmány Press 2015) 574.

HARSÁGI Viktória – HORVÁTH E. Írisz – RAFFAI Katalin – SURI Noémi – SZABÓ Sarolta (szerk.): *Határon átnyúló viták rendezése: törekvések és megoldások* (Budapest: Pázmány Press 2015) 232.

KOLTAY András: *A vallások, az állam és a szólás szabadsága* (Budapest: Századvég 2016) 438.

SZABÓ Erzsébet (szerk.): *Civilizációk és vallások. Tanulmánykötet* (Debrecen: DE-ÁJK 2015) 197.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

Az Állam- és Jogtudomány a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének folyóirata. Fórumot biztosít az állam- és jogtudományi kutatások eredményeit közlő tanulmányoknak és ismertetőket ad közre a közelmúltban megjelent kiadványokról. Az évente négy számot megjelenítő orgánium az akadémiai doktori eljárás szempontjából a magyar folyóiratok számára meghatározott legjobb minősítéssel rendelkezik.

A kétszeresen is anonim lektorálás rendszerében a Szerkesztőség minden közlésre benyújtott kéziratról beszerzi két lektor véleményét. A Szerkesztőség a kézirat befogadásról vagy elutasításáról, valamint a lektori véleményekről (anonimizált formában) tájékoztatást ad a szerzőknek. Ezt követően a szerző a mű hagyományos és elektronikus formában történő közzétételének (más számára történő átengedésének) kizárólagos jogait átruhazza az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetére.

A kéziratok beküldésekor kérjük megadni a feltüntetni kívánt tudományos fokozatot, munkahelyi beosztást, munkahelyet és annak címét, valamint a szerző e-mail címét. A megjelentetni kívánt kézirat terjedelme a tanulmány rovatban minimum egy szerzői ív [40.000 n (karakter)], maximum két szerzői ív (80.000 n), recenzió esetén pedig minimum negyed szerzői ív (10.000 n), maximum egy szerzői ív (40.000 n). A tanulmány rovatban megjelentetni kívánt cikkhez kérjük, mellékeljenek egy maximum 2500 n terjedelmű magyar nyelvű rezümét. A szerkesztőségi irányelvek szerint a folyóiratban megjelenő recenziók röviden ismertetik a mű felépítését és főbb téziseit, elhelyezik azt a szakirodalom kontextusában, utalnak annak újításaira a meglévő írásokhoz képest, valamint – az eredményekre és a hiányságokra egyaránt rámutatva – értékelik a művet és továbbgondolják a szerző megállapításait.

A kéziratoknak (és az azokban szereplő jogszabályi és jogirodalmi hivatkozásoknak) meg kell felelniük azoknak a formai követelményeknek, amelyeket a folyóirat internetes felületén (<http://jog.tk.mta.hu/ajt>) közzétett útmutató tartalmaz. A recenziók a tanulmányokra irányadó hivatkozási mintát követik, azzal az eltéréssel, hogy az ismertetett mű oldalszámait a főszövegben jelenítendő meg, a következő minta szerint: (28. o.).

A kézirat megküldésével egyidejűleg a szerző köteles nyilatkozni arról, hogy a cikk (magyar nyelven) más orgánumnál még nem jelent meg, és ilyen célból nem is nyújtja/nyújtotta be. A kétszeresen is anonim lektorálás rendszerére tekintettel kéziratukat olyan formában is küldjék el, amelyből kihagyják nevüket, intézményi hovatartozásukat, e-mail címüket, valamint az önazonosító idézeteket és hivatkozásokat (pl. „saját korábbi tanulmányomban lásd bibliográfiai adatok”). A tanulmányokat tartalmazó két dokumentumot (pl. szerzőneve.doc[x], illetve „szerzőneve_anonim.doc[x]”) szövegfájl formátumban kérjük eljuttatni az ajt@tk.mta.hu, a recenziókat pedig az ajtrec@tk.mta.hu e-mail címre.

A Szerkesztőség

A BETŰTÍPUSRÓL

Az Állam- és Jogtudomány betűtípusa a Kner Antikva. Ezt a betűtípust a huszadik század elejére jelentős hazai műhellyé fejlődött gyomai Kner-nyomda a tízes évek elején választotta standard betűjének.

A betű eredeti neve Lipcsei Egyetemi Antikva (*Leipziger Universitäts Antiqua*), melyet Kravjánszki Róbert digitalizált, és tiszteletből Kner Antikvának nevezte el. Kner Imre így írt kedvenc betűjéről: „[...] ezt a betűt választottuk tipográfiai stílusunk alapjául. Alkalmassá tette erre eléggé semleges karaktere [...] Ennek a betűnek semmi idegenszerű jellege nincs, nagyon alkalmas magyar szöveg szedésére, s teljes, jól kiépített család áll belőle rendelkezésre, amelynek egyes fokozatai eléggé egyenletesen helyezkednek el a papiros síkján.” (Kner Imre: *A könyv művészete*, Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó 1972, 237.)

Ár: 950 Ft.

Évi előfizetési díj: 3800 Ft.